

Monilukutaitoa kirjastosta

Lukemisen taidot ja tasot – ymmärtäväksi
lukijaksi kirjaston avulla

19.12.2014

Raportti Tampereen kaupunginkirjastosta lukutaidon tukijana
Pedagoginen informaattikko Mervi Hietanen

“Lukeminen ei ole vain hyvä harrastus, se voi muuttaa koko elämän.” (Timo Parvela)

“Kaikkea ei tarvitse kokea, mutta paljon pitää lukea”

[Absoluuttinen nollapiste, Seuraudet, Baude.](#)

Sisällysluettelo

1. Työn tavoite.....	2
2. Lukutaito.....	3
2.1. Lukutaidon määritelmät ja lukemisen erityislaatu.....	3
2.2. Lukutaidon määritelmät Koulun ja kirjaston yhteistyösuunnitelmassa	4
2.3 Opetussuunnitelma muuttuu vuonna 2016 - mikä kirjastojen suhteessa perusopetukseen muuttuu?	5
2.4 Monilukutaidon käsite	6
2.5 Digitaalinen lukutaito ja diginatiivit.....	8
2.6 Tulevaisuuden osaamistarpeet	11
2.7”Kirjastolaiset – mediakasvattajia vai tietoyhteiskuntaoppaita?”	14
3. Odotuksia ja oletuksia yleisen kirjaston tekemää lukutaitotyötä kohtaan	17
4. Kaupungin ja kirjaston linjausten vaikutukset kirjaston lukutaitotyöhön	21
5. Miksi lukutaito huolettaa?.....	22
5.1. Lukutaidon taso huolettaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti.....	22
5.2 Äidinkielen opettajien huomioita yläkoululaisten lukutaidosta.....	26
6. Lukutaidon tukeminen	27
6.1 Motivoinnin taito.....	27
6.2 Auta lasta ja nuorta lukemaan.....	29
7. Kirjasto ja lukutaito	32
7.1 Kirjasto alle kouluikäisten lukutaidon tukijana	32
7.2 Kirjasto peruskouluikäisten lukutaidon tukijana.....	34
7.3 Esimerkkejä Tampereen kaupunginkirjaston muista lukutaitoa tukevista palveluista peruskouluikäisille	39
7.4 Lukiolaiset ja muut toisen asteen opiskelijat kirjastossa	42
7.5 Aikuisväestön lukutaitoa tukevat kirjastopalvelut	43
8. Yhteistyö eri tahojen kanssa lukutaidon ja lukemisen edistämässä	46
9. Johtopäätökset ja yhteenveto	47
Lähteitä	49

1. Työn tavoite

Yleiset kirjastot ovat yhteisöllisiä ja maksuttomia tiloja, joissa voi lainaamisen lisäksi poiketa lukemaan kirjoja ja lehtiä, osallistua tapahtumiin, tehdä töitä, harrastaa, opiskella, kokoontua ja hankkia tietoa. [Kirjastojen tehtäväkenttä laajenee](#), mutta lukutaidon edistäminen ja lukemisharrastuksen tukeminen ovat edelleen kirjastotyön ytimessä.

Tampereen kaupunginkirjastossa toimi vuoden 2012 ajan Lukutaitotyöryhmä, jota veti kirjastopalvelujohtaja Tuula Haavisto. Ryhmän tarkoituksena oli saada aikaan esitys, jossa ovat kootusti näkyvissä kaikki kirjastomme lukutaidon edistämiseksi tekemät erilaiset projektit ja toimet - sekä lisäksi yleistä tiivistä analyysiä kirjaston suhteesta lukutaidon edistämiseen.

Lukutaidon edistäminen on painopistealueena tärkeä, mutta jää helposti näkymättömiin tai ainakaan sitä ei osata koko laajuudessaan hahmottaa. Tämä yhteenveto tuo esiin kirjaston lukutaitoa edistävän työn ja merkityksen kuntapäätäjille. Aihetta lähestytään Tampereen kaupunginkirjaston kautta, mutta lukutaitoa tukevaa toimintaa on samalla tavoin kaikissa kirjastoissa ympäri maan. Tuula Haaviston mukaan vastaavaa linjausta yleisten kirjastojen suhteesta kansalaisten lukutapoihin ja lukemiseen ei ole tehty aikaisemmin, joten työstä on apua ja iloa kaikille kirjastoille.

Raportin on tarkoitus olla tulevaisuuteen katsova: ydinkysymyksenä on se, miten kirjaston tulee reagoida uuteen lukemiskulttuuriin ja uusiin erilaisiin lukemisen tapoihin, jotka ovat paljon yhteisöllisempiä ja prosessinomaisempia, kuin perinteinen lukulampun valossa istuminen on ollut.

Yleisten kirjastojen tekemä kansalaisvalmiuksia tukeva kirjastotyö, esimerkiksi erilaisten asiakasryhmien erityistarpeisiin liittyvä työ ja tietoyhteiskuntavalmiuksia tukeva opetus- ja koulutustyö ovat suurimmalle osalle kansalaisista näkymätöntä ja tuntematonta. Tämä raportti keskittyy lukutaitojen tukemiseksi tehtävään kirjastotyöhön. Muita kirjastotyön moninaisia merkityksiä asiakkaille ja kuntalaisille on syytä avata lisää toisissa yhteyksissä.

Tuula Haaviston kannustamana hain avustusta Suomen Kirjastosäätiöltä kirjoitustyön loppuunsaattamiseksi. Kiitän Suomen Kirjastosäätiötä ja kaikkia raporttia kommentoineita.

Mervi Hietanen

2. Lukutaito

2.1. Lukutaidon määritelmät ja lukemisen erityislaatu

Lukutaitoa ja lukuharrastusta voidaan lähestyä monella tavalla. Lukutaitoa on mahdollista arvioida ja mitata, esimerkiksi Pirjo Linnakylän ja Sari Sulkusen tutkimuksessa lukutaitojen tasoja voidaan jaotella asteikolla heikko - tyydyttävä - hyvä - erinomainen ja huippulukutaito. Lukijaa arvioidaan sen perusteella kuinka hyvin hän osaa hakea eritasoisista teksteistä tietoa, ymmärtääkö hän sitä ja millaisia johtopäätöksiä hän pystyy tekstin perusteella tekemään. Huippulukutaito tarkoittaa vaikeiden ja epätavallisten tekstien monipuolista hallintaa ja ymmärtämistä. (Sarmavuori, 2011, 65-66, Lukutaidon tasot: Linnakylä ja Sulkunen 2005, 48.)

Pirjo Linnakylän tutkimuksissa lukutaito voidaan määrittää myös sen antamien erilaisten merkitysten kautta:

- “Sujuva lukutaito on teknistä ja välineellistä.
- Toimiva lukutaito on funktionaalista, aktiivista, sosiaalistavaa, konteksti- ja kulttuurisidonnaista, yhteiskunnan edellyttämää.
- Vapauttava lukutaito on emansipoivaa, dynaamista, kriittistä, yksilön elämää rikastuttavaa ja mahdollisuuksia avaavaa.
- Autenttinen lukutaito on valtauttavaa, vaikutusmahdollisuuksia vahvistavaa, kriittistä, yksilöä/yhteisöä uudistavaa, arvoihin ja tavoitteisiin suhteuttavaa”. (Sarmavuori, 2011, 67: Linnakylä, 2005, 30.)

Lukijaksi ei tulla pelkällä lukutaidon teknisellä oivalluksella, vaikka lukemistekniikkaa tarvitaankin muiden lukutaitojen perustaksi. Monilukutaitoikseksi ja täysivaltaiseksi kansalaiseksi kasvaminen on pitkä ja polveileva prosessi, jossa ei valmista tule: maailma ympärillämme muuttuu ja meidän on pysyttävä mukana. Lukemaan oppiminen on yksilöllinen taito, jonka oppimiseen tarvitaan toisten ihmisten apua. Lukutaidon omaksuminen on sosiaalista ja myös erilaisten luettavien tekstien merkitykset rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti (Herkman 2014, 104 - 105).

OECD-maissa tehtävä [PISA-tutkimus](#) lähestyy 15-vuotiaiden lukutaitoa kolmesta näkökulmasta. Tarkasteltavana ovat tiedonhaun sekä luetun ymmärtämisen ja tulkitsemisen lisäksi luetun pohtiminen ja arviointi. Edes luetun ymmärtäminen ja kriittinen tulkitseminen eivät riitä: oppiakseen sosiokulttuuriseksi lukijaksi, lukijan tulee osata käyttää, muokata ja soveltaa tekstejä. Hänen on osattava myös tuottaa niitä itse. Selvempää voisikin olla puhua tekstitaidoista lukutaidon sijaan. (Herkman 2014, 106.)

Lukemisen lajien ja tyyppien määrä on valtava ja monisyinen. Katri Sarmavuori on koonnut niitä yhteen eri lähteistä teoksessaan Opi ja ohjaa lukemista (2011, 67 - 71). Oheinen käsitekartta on koottu Sarmavuoren yhteenvedon pohjalta.

“Mediakasvatuksen tavoitteena on kehittää medialukutaitoa, jonka kautta opitaan havaitsemaan ja tarkastelemaan median vaikutuksia ja merkityksiä. Esimerkiksi välineiden käytön opettelu ja hallinta, sekä media-esitysten kriittinen arviointi kuuluvat mediakasvatukseen. - - - Medialukutaidolla tarkoitetaan sitä, että henkilö osaa ymmärtää, käyttää ja arvioida tekstejä saavuttaakseen omia tavoitteitaan, kehittääkseen tietojaan ja osallistuakseen yhteiskunnan toimintaan.

Medialukutaidon keskeiset osa-alueet ovat:

- 1) tiedonhallinta eli kyky etsiä tietoa ja soveltaa sitä
- 2) kyky käyttää tiedon hankkimiseen liittyviä ohjelmia
- 3) kyky vastaanottaa ja prosessoida mediaesityksiä
- 4) kyky tuottaa itse mediaesityksiä
- 5) median käyttöön liittyvien sääntöjen tunteminen
- 6) kyky toimia mediaympäristössä vierasta kieltä käyttäen ja erilaisia tapoja ymmärtäen.”

(Koulun ja kirjaston yhteistyösuunnitelma 2012, 2-3; Suomi (o)saa lukea 2000).

2.3 Opetussuunnitelma muuttuu vuonna 2016 - mikä kirjastojen suhteessa perusopetukseen muuttuu?

Syksyllä 2016 käyttöön otettava opetussuunnitelma on nyt luonnosvaiheessa. Uudesta opetussuunnitelmasta pyritään tekemään yhtenäinen kaari, temaattinen tarina, joka tiivistetysti kertoo mitä lapsen elämässä tulee tapahtumaan 9. peruskouluvuoden aikana. Irrallisista nivelvaiheista pyritään yhtenäisyyteen. Nykyisessä opetussuunnitelmassa on näkynyt vaihteellisuudesta seurannut uhka, josta Sinisen kolmion kouluttaja Juha Lahtinen puhui Tampereella 8.5.2014 järjestetyssä OPISTA - opetussuunnitelma 2016 -seminaarissa pelottelupedagogiikkana. Siinä oppilaita on helposti peloteltu seuraavaa nivelvaiheen vaatimuksilla: “tulette tarvitsemaan tätä yläkoulussa” tai “tätä kysytään varmasti ylioppilaskirjoituksissa”.

Uudessa opetussuunnitelmassa halutaan nivelvaiheiden jälkeisten uhkien sijaan nostaa esiin mahdollisuuksia. Mitä muistat omilta kouluajoiltasi? Muistatko kuinka opit kertotaulun? Muistatko mitä ylioppilaskirjoituksissa kysyttiin? Harvalle ovat jääneet mieleen asiat, joita kouluajana pidettiin tärkeinä ja merkittävinä. Opettajasta ja koulusta muistetaan parhaiten opettajuuden inhimilliset ja persoonalliset puolet, ei asioita joita opetettiin. Kokonaiseksi koettu opetussuunnitelma ja erilaiset oppimista tukevat kohtaamiset ovat uuden OPS:n tavoitteita.

Maailmaa ja sen ilmiöitä on vaikea oppia lukemaan. Aikuisten pitäisi osata havainnoida lasten ja nuorten maailmassa liikkuvia signaaleja. Herkistä ja pieniltä vaikuttavista signaaleista voi syntyä suuria maailmaa muuttavia trendejä. Esimerkiksi perusarvoihin liittyvät arvokonfliktit edellisten sukupolvien ovat yleisiä ja melkein väistämättömiä. Miksi kirkosta eroaminen on vahvistunut juuri nyt niin voimakkaasti? Miten nuoret suhtautuvat maanpuolustukseen? Armeijaan meneminen ei ole enää itsestään selvä valinta. Trendit syntyvät odottamatta. Niiden taustalla on jotakin sellaista, josta olisi osattava kysyä nuorilta itseltään ja tarkkailtava muutoksia avoimin silmin.

Nähtävissä olevien trendien muuttuessa toiminnaksi, tulevaisuudentutkimuksessa puhutaan Mustista Joutsenista. Ne ovat odottamattomia ja merkittäviä mullistuksia, jotka muuttavat maailmaa. Muutoksia on monentasoisia: vuoden 2001 kaksoistorni-isku oli globaali Musta

Joutsen, mutta myös koululla havaittava home-ongelma on paikallisesti samantapainen ilmiö, jonka selvittely ja poistaminen menevät kaiken suunnitellun toiminnan edelle. Musta Joutsen ei ole ilmiönä ennustettavissa, sillä on valtava vaikutus ja ihmisillä on pyrkimys selittää ilmiötä jälkikäteen itselleen ymmärrettävämmäksi ja loogisemmaksi. (Taleb, 2010).

Koulussa ja kirjastossa trendit ja muutokset tulee ottaa huomioon yhtä lailla kuin muussa ympäristössä. Miksi kouluihin suunnitellaan ja rakennetaan edelleen massiivisin kalustein varusteltuja atk-luokkia, jos mobiilioppiminen ja avoimet oppimisympäristöt ovat jo olemassa? Opettaja saattaa puhua oppilaille nettiin menemisestä, kun oppilas itse ajattelee olevansa siellä koko ajan - ja varmasti eri tavalla läsnä kuin aikuinen osaa ajatella. Digitaalinen kulttuuri on eräässä mielessä Musta Joutsen, jonka kehitystä ja muutosta on pyrittävä arvioimaan, vaikka on vaikeaa ennustaa miten digitaaliseen kulttuuriin liittyvät tekniset ja pedagogiset piirteet tulevat lähivuosina muuttumaan.

Muutokset ovat arkea ja tämä pitää muistaa myös paikallisia opetussuunnitelmia tehtäessä ja muuta toimintaa suunniteltaessa: on oltava joustava ja pyrittävä katselemaan ympärilleen niin, että ei keskitytä ainoastaan pienten yksityiskohtien huomioimiseen, vaan opitaan havainnoimaan laajempia linjoja ja ilmiöitä. Koulu ja kirjasto elävät yhtä lailla muutosten keskellä. Suunnitelmien ja toiminnan säännöllinen arviointi auttavat joustavan ja toimivan yhteistyön kehittämistä. Tampereella tilannetta haastaa se, että kirjasto kuuluu kaupungin kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluihin eikä yhteistä kosketuspintaa perusopetuksen kanssa tehtävälle koulu-yhteistyölle juurikaan ole organisaation ylätasolla. Ruohonjuuritason toiminta vaatii ehdottomasti tuekseen johtavien tahojen yhteistyötä.

Perusopetuksen uudessa opintosuunnitelmassa ei luetella asioita, joita pitää koulussa opettaa. Erilaisten substanssilistojen sijaan näkökulmana on se, miten tietoja, taitoja, arvoja, asenteita ja tahtoa opetetaan. Tätä asennemuutosta tulee pohtia myös koulun ja kirjaston yhteistyössä. Arjessa opettajat muuttavat opetustaan tarpeen mukaan ja jokaisen opettajan on syytä päivittää omaa käyttöteoriaansa säännöllisesti. Käyttöteorialla tarkoitetaan pedagogista ajattelutapaa, jonka avulla opettaja pyrkii tarkastelemaan ja arvioimaan omaa opetustaan. Opettajan ammatti-identiteetin rakentuminen vaatii omien ihmis-, oppimis- ja tietokäsitysten tuntemusta. Muuttuva opintosuunnitelma 2016 on asiakirja, jota pitää osata peilata suhteessa opetukseen ja omaan ammatti-identiteettiin. Juha Lahtinen korosti Varalan OPS 2016 -koulutuksessa sitä, että jokaisen koulun kannattaa tehdä oma käyttöteoria, johon kaikki opettajat sitoutuvat. Kun käyttöteoria on sanoitettu, se tulee näkyväksi arjessa. Samaan tapaan kirjastoissa opetustyötä tekevien on syytä pohtia omaa pedagogista ajattelutapaansa ja arvoja sen takana.

Opetussuunnitelman luonnokset ovat olleet kommentoitavina ja niistä on pyydetty lausuntoa eri tahoilta syksyn 2015 aikana. Yleisiä kirjastoja ei pyydetty kommentoimaan opetussuunnitelmaluonnosta, mutta Suomen kirjastoseura katsoi, että kirjastojen näkökulma on saatava näkyviin suunnitelmassa. Opetushallitukselle jätetty [lausunto](#) kokoaa yhteen tärkeitä näkökulmia koulun ja kirjaston yhteistyöhön liittyen.

2.4 Monilukutaidon käsite

Monilukutaidon käsite on tullut keskusteluun uuden opetussuunnitelman luonnostelun myötä ([OPS 2016](#)). Käsitteen voidaan katsoa kokoavan yhteen monia lukutaidon lajeja ja korostavan niiden lisäksi myös sosiaalisen tilanteen lukutaitoa. Uuden opetussuunnitelman perusteluonnoksessa puhutaan laaja-alaisesta osaamisesta. Siihen kuuluvat seuraavat osat:

- Ajattelu ja oppiminen
- Vuorovaikutus, kulttuurinen osaaminen ja ilmaisu
- Itsestä huolehtiminen, arjenhallinta ja turvallisuus
- Monilukutaito
- Tieto- ja viestintäteknologian osaaminen
- Työskentely, opiskelu ja työelämässä tarvittava osaaminen
- Osallistuminen, vaikuttaminen ja vastuullisuus.

Kirjastonäkökulmasta katsottaessa laaja-alaisen osaamiseen kuuluu paljon tavoitteita, jotka ovat sekä koululle että kirjastolle tärkeitä - itse asiassa jokaiseen laaja-alaisen osaamisen osaan voi yhdistää kirjaston. Laaja-alaisuuden vaatimus voi tuoda kirjastoihin äidinkielen opettajien lisäksi entistä enemmän muiden oppiaineiden opettajia, sillä monilukutaito koskee kaikkia oppiaineita ja kaikkia opettajia. Koulun ja kirjaston yhteistyö on perinteisesti ollut pääasiassa kirjaston ja äidinkielen opettajien välistä yhteistyötä.

Monilukutaidon tukeminen on eräs kirjaston perustehtävistä. Kirjastossa lähestytään monilukutaitoa mediakasvatuksen kautta. Käsitteillä on mielestäni näkökulmaero: erilaiset mediakasvattajatahot puhuvat samasta asiasta kasvattajan näkökulmasta, mutta monilukutaidosta puhuttaessa samaa asiaa katsotaan oppijan tavoitteista ja näkökulmasta käsin. Mediakasvatuksella tavoitellaan monilukutaitoa.

Uudessa opintosuunnitelmassa monilukutaidolla tarkoitetaan lukutaitoa laajassa merkityksessä. Se pohjautuu laajaan tekstikäsitykseen, jonka mukaan viestit voivat olla kirjoitettuja, puhuttuja, äänellisiä, kuvallisia, kinesteettisiä, painettuja, analogisia tai digitaalisia. Monilukutaito tähtää kriittiseen ja kulttuuriseen lukutaitoon ja se on kiinteästi yhteydessä ajattelu- ja tiedonhallintataitoihin erilaisissa oppimisympäristöissä ja oppimistilanteissa.

Ympäröivän tekstiympäristön on oltava rikas ja monipuolinen, jotta monilukutaito kehittyy. Rikas tekstiympäristö sisältää monimuotoisia, erikielisiä tekstejä erilaisista lähteistä. Tekstien omannäköisten kulttuuristen yhteyksien ymmärtäminen on osa monilukutaitoa. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää eri oppiaineiden välistä yhteistyötä. Opettajien on mietittävä käyttämäänsä pedagogiikkaa uudesta perspektiivistä. Monilukutaito on aktiivista osallistumista ja vaikuttamista: se on perinteistä lukutaitoa laajempi käsite.

Monilukutaito muuttaa suhdetta oppimisympäristöihin. Erilaisten ympäristöjen monipuolisuus ja tieto- ja viestintäteknologian tarjoamat mahdollisuudet voidaan hyödyntää entistä paremmin. Tavoitteena on yhdistää koulussa ja sen ulkopuolella tapahtuva oppiminen. Tietoa ja osaamista voidaan rakentaa ja jakaa aiempaa paremmin. Monilukutaito ei ole pelkästään vastaanottavaa lukemista: osallistumisen, vaikuttamisen ja tekemisen mahdollisuuksia lisätään ja korostetaan. Monilukutaito on myös sosiaalisten tilanteiden lukutaitoa.

Oppimisympäristö voi olla fyysinen, konkreettinen tila ja paikka, mutta laajasti ymmärrettynä se on paljon monisyisempi ympäristö. Kirjastojen ja koulukirjastojen yhteydessä puhutaan usein avoimista oppimisympäristöistä, oppilaiden on helppo päästä sinne silloin kuin heille itselleen parhaiten sopii. Kirjastossa on näin ajateltuna laajat aukioloajat, pääsy tarvittavien kirjojen ja aineistojen pariin, myös tietokantoihin ja nettiin. Lisäksi suunnittelulla on mahdollistettu toimiva ja oppimista tukeva tila, joka tarjoaa myös virkistystä ja hengähdystauon koulupäivän aikana. On hyvä muistaa myös se, että oppiminen on mahdollista koulun ja muiden virallisten instituutioiden ulkopuolella. Kaikki tilanteet, tilat ja paikat, jotka tukevat oppijoiden omaa aloitteellisuutta ja omaehtoista oppimista voidaan nähdä oppimisympäristöinä.

2.5 Digitaalinen lukutaito ja diginatiivit

Meitä ympäröivä mediaympäristö on jatkuvassa muutoksessa. Uusia laitteita, standardeja, sovelluksia ja palveluja syntyy jatkuvasti. Juha Herkman kokoaa artikkelissaan Median markkinoituminen, millenaalit ja mediakasvatus (2010, 64) suomalaiset mediasukupolvet seuraavasti:

- Kirjallinen sukupolvi: ennen 1950-lukua syntyneet
- Televisiosukupolvi: 1960-luvulla ja sen jälkeen syntyneet
- Videosukupolvi: 1980-luvulla syntyneet
- Internet-sukupolvi, milleniaalit, diginatiivit: 1990-luvulla ja sen jälkeen syntyneet.

Mediasukupolvisuus ei ole tiukasti ikäluokittaista: joidenkin 50-vuotiaiden mediakäyttö muistuttaa internet-sukupolvelle ominaista useiden viestintävälineiden samanaikaista käyttöä ja osa nuorista lukee paljon perinteisiä kirjoja. Jako mediasukupolviin on lähinnä yleistävää ja suuntaa antavaa jakoa mentaalisiiin sukupolviin. (Herkman, 2010, 64.)

Diginatiivi-käsitettä ja mediasukupolvijakoa kritisoidaan. Helsingin yliopiston viestinnän professori Esa Väliverronen kirjoittaa [Mediayhteiskunta-blogissa](#) siitä, kuinka digitaalisten lukutaitojen oppiminen ei suinkaan ole sisäsyntyistä. Katteeton teknologiausko ja kuvitelmat nuorten hyvistä mediataidoista on syytä unohtaa:

“Vaikka verkostoitumisesta, teknisestä osaamisesta ja sosiaalisen median hyödyntämisestä onkin tullut kansalaistaito ja valtti työmarkkinoilla, perinteiset yhteiskunnalliset erot ja jaot eivät ole kadonneet minnekään. Myös nuorten mediataidot vaihtelevat paljon yhteiskunnallisen taustan, koulutuksen ja sen mukaan, millaisessa kaveripiirissä nuoret elävät. Tai yksinkertaisesti sillä perusteella, onko teinillä käytössään kaikki uusimmat mobiililaitteet ja liikkuva laajakaista vai pelkästään koulun tai kirjaston koneet ja yhteydet. - - - Tärkeä osa uutta mediakulttuuria on myös perinteinen mediakasvatus, joka opettaa lukemaan kriittisesti erilaisia sisältöjä, oli kyse sitten uutista, mainoksista tai erilaisten organisaatioiden verkkosivuista. Boydin mukaan yhä tärkeämpi osa mediataitoja on myös tekninen osaaminen eikä sekään lankea diginatiiveille luonnostaan, vaan opiskelun kautta.” (Väliverronen 2014)

Diginatiivi-käsitteen käyttö perustuu siihen, että ihmiset kantavat mukanaan lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristössä koettua. Informaatiotulva ja digitaalinen kasvuympäristö koskettavat kaikkia nykynuoria eri tavalla kuin vanhempia sukupolvia, mutta esimerkiksi teknologian hintataso vaikuttaa siihen, kuinka nuoret ottavat käyttöön uusia laitteita ja palveluja. Nuorisokulttuureja on limittäin monenlaisia. Nykynuoria ympäröivä maailma on digitaalinen, mutta ei voida olettaa kaikkien nuorten taitojen ja mielenkiinnonkohteiden olevan samanlaisia. Nuoret ja digitaalinen maailma kohtaavat monin tavoin. Ihminen hakeutuu kaltaistensa seuraan ja toisaalta omaksuu omassa ympäristössään yleisiä tapoja. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että lukemista harrastamattoman nuoren lähipiirissäkään ei lueta. (Kiilakoski ja af Ursin 2014, 91-94)

Emme voi jäädä odottamaan, että uudet sukupolvet kasvavat aikuisiksi ja ovat itsestään valmiita digitaalisen kulttuurin osajia. Ilman opiskelua ei ole mahdollista oppia mediayhteiskunnan toimijaksi: koulu ja kirjasto tarjoavat koko ikäluokalle taustoista riippumatonta opetusta.

Sara Sintosen teos *Susitunti: kohti digitaalisia lukutaitoja* (2012) pohtii ja käsittelee digitaalista murrosta, jonka keskellä parhaillaan elämme. Nyt kasvavalla sukupolvella on omanlaisensa suhde tietoon, osaamiseen ja oppimiseen. Se on aivan toisenlainen kuin aiemmillä sukupolvilla: kenestä vain voi ikään katsomatta tulla jo varhain tietyn aiheen tai alan erityisosaaja, mediat ja tietokoneet ovat arkipäivää. Aluksi laitteiden ja median käyttö ovat kiinni vanhemmista ja muusta lähipiiristä, mutta varhaislapsuuden jälkeen vertaisryhmien vaikutus kasvaa. Sen myötä kasvavat voimakkaasti myös tietotekniikan ja median käyttö. (Sintonen 2012, 8.)

Lasten mediankäytön tutkimuksissa on havaittu, että pojilla käyttö painottuu tietokoneisiin ja pelaamiseen, tytöillä on enemmän musiikin kuuntelua, printtimedian ja sosiaalisen median käyttöä. Digitaalisille lukutaidoille on ominaista oppimisen kaikkiallisuus ja verkostoituminen. Myös oppijoiden yhteistoiminnallisuus ja vertaisryhmän tuki sekä digitaalisen tekniikan käyttö korostuvat. (Sintonen 2012, 9.)

Suhtautuminen digitaaliseen kulttuuriin on ongelmallista. Pelikulttuurista puhuttaessa keskustellaan usein ikärajoista, pelaamisen ja väkivaltaisuuden suhteesta, addiktoivasta pelaamisesta ja aidon sosiaalisen vuorovaikutuksen häviämisestä. Tällaista puhetta ylläpitävät Sintosen mukaan erityisesti sellaiset tahot ja henkilöt, joilla ei ole omakohtaisia kokemuksia erilaisista digitaalisista kulttuureista. Toisaalta pelaamisesta ja pelinomaisuudesta on hyötyä oppimiselle. Digitaalisia pelejä pelaavat eivät itse erottele arjessaan analogisia ja digitaalisia ympäristöjä ja vuorovaikutusta toisistaan. Heidän näkökulmastaan esimerkiksi vuorovaikutussuhteiden aitous ei ole kiinni yhteydenpitokanavasta ja heidän on vaikea ymmärtää miksi erilaisia vuorovaikutuskanavia pitäisi arvottaa tai eritellä paremmiksi ja huonommiksi. Digitaaliset medialukutaidot ovat oleellisia ja tärkeitä kansalaistaitoja, sanoo Sintonen. Niitä ovat aktiivinen, positiivinen osallisuus, johon sisältyy myös vastuullisuutta. (Sintonen 2012, 10-12.)

On väärin luottaa sokeasti diginatiivien sisäsyntyisiin digitaalisiin taitoihin, niistä puhuminen on kuin uimataidottoman heittäminen laiturilta. Myöskään erilaisten uhkakuvien ja rajoitusten miettiminen ja listaaminen eivät vapauta kasvattajia vastuusta tai riitä siihen, että diginatiiveista kasvaa vastuullisia ja aktiivisia digitaalisissa ympäristöissä toimivia aikuisia. Digitaalisten palvelujen omaksuminen ja käyttäminen lähtevät aina liikkeelle oman arjen toimintaympäristöistä ja -tarpeista. Tämä ei tapahdu niin, että aina välillä siirrytään erikseen johonkin digitaaliseen tilaan, vaan niin että toiminnot limittyvät ja lomittuvat arkeen. Maailma ja elinympäristö on yhtä aikaa lokaali ja globaali, analoginen ja digitaalinen. Vuorovaikutuksellisuus ja aktiivisuus ovat tärkeässä asemassa digitaalisen lukutaidon saavuttamisessa: emme ole vain passiivisia seuraajia tai vastaanottajia. Lopulta kasvatus määrittää sitä, kuinka tätä luovuutta käytetään: rakennetaanko sen avulla uutta vai tuhotaanko? (Sintonen 2012, 13-15)

Digitaalinen kulttuuri yhdenmukaistaa ihmisten mielipiteitä, tapoja ja makuja. Monta kertaa digitaalisuus yhdistetään suoraan pinnallisuuteen ja viihteellisyyteen, tai toisaalta digitaalisia taitoja katsotaan ainoastaan tietoteknisistä lähtökohdista ja unohdetaan se, kuinka monet kulttuuriset sisällöt ovat arkipäiväistyneet ja tulleet osaksi tavallisten ihmisten elämänpiiriä. Digitaalista kulttuuria, sosiaalista mediaa ja nettiä ei voi määritellä yhdeksi ja samaksi. Ilmiönä ne ovat hyvin moninaisia, eivät esimerkiksi määriteltävissä yhden tahon omaisuudeksi tai ilmiönä hyviksi tai pahoiksi. (Sintonen 2012, 19-20.)

Monet kansalaisyhteiskunnan palveluista ovat joko siirtyneet tai siirtymässä nettiin. Tämä tulee vaikuttamaan kaikkien elämään. Ihmisillä tulisi silti olla mahdollisuuksia valita erilaisten

toimintatapojen välillä, digitaalisista palveluista ei saisi tulla automaattisia tai arkea hankaloittavia. (Sintonen 2012, 23.)

Mediakasvatuksella tavoiteltavia lukutaitoja lähestytään usein välinekeskeisesti, vaikka painoa tulisi antaa sisällöille. Yhteisöllisen kulttuurin näkökulma tulisi pitää mielessä digitaalisia lukutaitoja tavoiteltaessa, eikä lähestyä asiaa niin, että keskitytään lukutaitoon yksilöllisenä teknismekaanisena taitona, joka yhdistetään elinikäiseen oppimiseen, innovaatioiden kehittämiseen ja hyvinvointiin. Yhteisöllisestä näkökulmasta lähestyttäessä digitaalista kulttuuria ja medialukutaitoja katsotaan yksilöllisten taitojen lisäksi kulttuurisina ja yhteisöllisinä ilmiöinä, joilla on yhteiskunnallista merkitystä. Nämä ilmenevät muun muassa osallisuutena ja vaikuttamismahdollisuuksina. (Sintonen 2012, 32-36.)

Digitaalisen kulttuurin suhde kouluun ja opetussuunnitelmiin on oma haasteensa: miten pystytään kehittämään mielekästä toimintaa tukevia pedagogisia ratkaisuja. Digitaalinen kulttuuri on paitsi itse tekemistä, myös itse haltuunottamista ja kerro se itse -kulttuuria, jossa omaehtoinen luova osallisuus ja valtavirran ulkopuoliset vähemmistöjen äänet pääsevät esille. Digitaalisesta kulttuurista tulee monikulttuurisempaa, sanoo Sintonen. Itseohjautuvuus ja omatoimisuus korostuvat. (Sintonen 2012, 39.)

Osallisuuden käsite ja itsetekeminen on digitaalisen lukutaidon ydinasioita. Tämä kaikki vaikuttaa myös kirjastoon. Kirjaston on mietittävä omia pedagogisia ratkaisujaan uudenaikaisista näkökulmista. Digitaalinen kulttuuri ja lukutaito ovat läsnä myös kirjastossa. Tämän lisäksi meidän on mietittävä muuttuvan mediakentän vaikutuksia kirjastoon: tehtäväkenttä laajenee ja monipuolistuu. On pohdittava kirjaston roolia monimediaisessa laajenevien lukutaitojen maailmassa. Vastuuta erilaisten lukutaitojen tukemisesta pitää jakaa, mutta kirjaston asema lukutaitojen tukijana tulee säilymään merkittävänä juuri niiden hyvän saavutettavuuden ja demokraattisuuden vuoksi. Digitaalisen maailman myötä olemme pedagogisesti siirtymässä osallistumisesta osallisuuteen. Sintonen mukaan asiat ja näkökulmat tulevat muuttumaan:

Ennen:

- opitaan tietämään ja taitamaan
- passiivinen vastaanotto
- toistaminen
- toistava luova tuottaminen
- vetäydytään auktoriteettien taakse

Nyt:

- opitaan määrittelemään ja soveltamaan
- aktiivinen vastaanotto
- tuottaminen
- uutta luova tuottaminen
- vastataan omien määritelmien seurauksista (Sintonen 2012, 47.)

Luettavien tekstien moninaisuus on kasvanut digitaalisen maailman myötä. Pitkien tekstien rinnalle on syntynyt lyhyitä, monikielisiä, interaktiivisia ja uudella tavalla vuorovaikutteisia sekä intertekstuaalisia tekstejä. Syvälukutaidon, keskittyneen lukemisen tarve on edelleen olemassa, mutta sen rinnalle syntyneet uudet tekstityypit ja lukemisympäristöt edellyttävät uudenlaisia lukutaitoja.

Digitaalinen maailma on lyhyiden tekstien ja kuvien maailma. Visuaalisuus korostuu sekä sosiaalisessa mediassa että muualla. Elokuvaohjaaja ja kirjailija Janne Kuusi pohtii luku- ja katsomiskokemusten eroja: lukeminen kannustaa pitkäjännitteiseen ajatteluun, katsomiskokemus lukukokemusta pirstaleisempi (Kuusi 2011, 37.).

Lapset ja nuoret kasvavat erilaisten laitteiden ympäröiminä ja esimerkiksi ystävyysuhteet, vuorovaikutus ja harrastukset linkittyvät teknologian käyttöön. Verkko ja digitaalinen ympäristö

eivät ole erillinen ympäristönsä, vaan se jatkaa käyttäjien arkisosiaalisuutta. Fyysisen ympäristön ystävien kanssa ollaan myös verkossa. Huoli passivoitumisesta tai aikuisten arvostamien harrastusten ja toiminnan vähenemisestä on liioiteltu: tutkimusten mukaan sosiaalinen media ja netti eivät ole vähentäneet esimerkiksi liikuntaan, lukemiseen tai ystävien tapaamiseen käytettyä aikaa. (Kiilakoski ja af Ursin 2014, 93-94)

“Nuoret eivät vain käytä teknologiaa, he elävät sitä. Tästä näkökulmasta katsottuna aikuisten rakentama kilpailuasetelma, netti - muut kiinnostuksen kohteet, menettää merkityksensä. Nuorelle netti on netti, yksi toiminto muiden rinnalla, muiden tukena tai muiden mahdollistajana. --- Tämä heijastuu myös diginatiivien lukemiseen. Jos nuori pitää lukemisesta itsearvoisesti, toisin sanoen lukee, koska se on kivaa ja sillä on nuorelle merkitystä, eivät digitaaliset innovaatiot horjuta tätä suhdetta. Sen sijaan uusi teknologia voi mahdollistaa sen, että lukemisesta kiinnostunut nuori löytää ja omaksuu uusia lukemisen muotoja.” (Kiilakoski ja af Ursin 2014, 95)

2.6 Tulevaisuuden osaamistarpeet

Maaliskuussa 2014 Tampereen pääkirjastossa järjestetyssä mediakasvatuspäivässä Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskuksen tutkimus- ja kehittämisjohtaja Jyrki J. Kasvi kertoi [tulevaisuuden osaamistarpeista](#).

Jyrki Kasvi keskittyi esityksessään tietoyhteiskuntaan ja sen tarpeisiin. Esittelen tässä luvussa niitä asioita, jotka Kasvi liitti tulevaisuuden osaamistarpeisiin. Mitä meidän tulee opettaa tuleville sukupolville, jotta he pärjäävät ja saavat mahdollisuuden elää tasapainoista ja hyvää elämää?

Ihminen muuttuu hitaasti: aivomme ovat edelleen puhetaidon oppimisen tasolla. Ihminen ei ole kehittynyt samaan tahtiin kuin tieto ympärillämme on lisääntynyt. Maailma muuttuu monella tavalla. Tällä hetkellä on meneillään neljä suurta toisiinsa nivoutuvaa muutostrendiä, joihin tieto- ja viestintäteknologia kytkeytyvät:

- Ilmastonmuutos ja ympäristön kantokyky: päästöjen vähentäminen ja ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeutuminen vievät nopeasti kasvavan osan talouskasvusta.
- Maailman ikärakenteen muutos: Suomessa puolet vaaleissa äänioikeuttaan käyttävistä on jo eläkkeellä. Kehittyvissä maissa suuret ikäluokat ovat tulossa työkään.
- Globalisaatio: globaali verkostoituminen ja riippuvuus. BRIC-maiden nousu Yhdysvaltojen, EU:n ja Japanin rinnalle taloudellisiksi, kulttuurisiksi ja sotilaallisiksi suurvalloiksi.
- Teknologiat: uudet teknologiat muovaavat yhteiskuntien perusrakenteita. Tieto- ja viestintäteknologia on läpäissyt yhteiskunnan rakenteet.

Digitalisaatio on vasta alkamassa: nyt koulunsa aloittava lapsi on työelämässä vielä 2080. Voimme vain arvailla, millaisessa maailmassa tuolloin eletään. Teknologinen murros kiihtyy edelleen, muutaman kymmenen vuoden päästä maailma näyttää aivan toisenlaiselta kuin nyt. Todennäköisesti tuolloin moni arkipäiväinen asia ja käytössä oleva keksintö on sellainen, jota ei tällä hetkellä osata vielä edes ajatella.

Suomella on paljon oppimishaasteita, sanoo Kasvi. Olemme heikkoja tv-teknologian hyödyntäjinä. Tietokoneita on paljon, mutta mitä niillä tehdään? Olemme huonoja verkostoitumaan, myös kansainvälistymisessä olemme huonoja. Osaamisessamme ja asenteissamme on puutteita, kuten myös tietotekniikan käyttötaidoissa. Tieto- ja viestintätekninen osaamisemme on heikkoa. Suomi on tällä hetkellä Jyrki Kasvin mukaan digitalisaation alisuoriutuja: 22 vertailumaan joukossa Suomen yritykset ovat sijalla 17, vaikka edellytykset ovat kunnossa. Yhteiskunta, yritykset, kunnat, valtio, ja kansalaiset istuvat käsiensä päällä, eivätkä hyödynnä tekniikkaa. Miksi esimerkiksi [brittiläisen M&S-ketjun kannattaa tulla Suomeen](#) – emmekö osaa/halua itse toteuttaa vastaavaa verkkopalvelua?

Jyrki Kasvi käytti luennollaan termiä teknologinen imperatiivi: kaikkien on osattava ja voitava käyttää tieto- ja viestintäteknologiaa kyetäkseen toimimaan yhteiskunnassa. Yhteiskunnan digikuilu muuttuu aktiivisuuskuiluksi. Aktiivisille ihmisille teknologia tarjoaa mahdollisuuksia olla entistä aktiivisempia yhteiskunnan jäseniä, mutta passiivisille ihmisille tämä tarkoittaa mahdollisuutta olla entistä passiivisempia. Digitaalista kulttuuria ei välttämättä huomata: kokonainen sukupolvi ehti Habboon ja IRC:iin ennen kuin sosiaalisen median läsnäoloon havahduttiin. Mikä murros tällä hetkellä on huomaamattamme käynnissä? Nettiyhteys ei ole etuoikeus, vaan perusoikeus, sanoo Kasvi.

Maailma ei ole enää sellainen, että hyppäät suoraan putkeen, jossa ensin käyt koulua, sitten menet töihin ja lopulta jäät eläkkeelle. Maailma on muuttunut ja muutoksen nopeus on huomattavasti suurempi ennen. Teknologisen ja sosiaalisen murroksen tahti vain kiihtyy. Esimerkiksi noin 14 vuotta sitten kehitetyt usb-muistitikut ovat jo poistumassa ja pilvipalvelut ovat korvaamassa ne. Myös ammatit katoavat ja muuttuvat. Niiden tilalle tulee aivan toisenlaisia, jotka vaativat erilaista osaamista. Opiskelu on jatkuvaa, kukaan ei pärjää läpi elämänsä yhdellä tutkinnolla ja ammatilla.

Median murros on jo täällä: Internet on jo syrjäyttänyt TV:n ja suomalaiset viettävät enemmän aikaa netissä kuin television ääressä. Netin käyttö on aktiivista ja osallistavaa, toisin kuin television passiivinen katselu. Televisio ja internet lähentyvät toisiaan: monet televisiossa esitetyt ohjelmat ovat katsottavissa netissä. Ohjelmissa hyödynnetään sosiaalista mediaa: katsojat kommentoivat niitä esimerkiksi Twitterissä. Televisionkatselu on muuttunut passiivisesta katsomisesta yhteisölliseksi ja osallistavaksi.

Lukulaitteet ovat syrjäyttämässä lehdet ja kirjat, ne ovat siirtymässä musiikin perässä nettiin. Tanskalaisista enää kolmannes lukee lehtensä paperilta. Suomessa vastaavaa kehitystä ei ole vielä tapahtunut, pieni kielialueemme on hidastanut tätä. Jyrki Kasvi ennustaa kirjastojen joko katoavan tai muuttuvan mediakeskuksiksi. E-kirjojen lainausehdoista ja -sopimuksista tulee tärkeä asia kirjastojen kannalta. Tuleeko kulttuurista maksukykyisten etuoikeus, Kasvi kysyi. Pelit ovat olleet jo vuosikymmenen ajan taloudellisesti ja ajankäytöllisesti suurempi kulttuuriala kuin elokuvat. Suomessa tämä näkyy muun muassa siten, että peliala tarvitsee vuosittain 600 uutta työntekijää.

“In the Internet no-one knows you are a dog”. Digitaalinen identiteetti on merkittävä asia. Jokainen yksilö on nykyisin massamedia, tuottaessaan omia sisältöjä erilaisiin verkkopalveluihin. Demokratialla tarkoitetaan tässä suhteessa sananvapauden ja yksityisyyden suojan liittoa. Jokaisella on oikeus hankkia tietoa ja ilmaista itseään vapaasti ilman pelkoa. Anonymiteetin ja demokratian suhdetta on hyvä pohtia: Suomessa kirjattiin perustuslakiin 100 vuotta sitten vahva sananvapaus, koska nimenomaan sensuuri oli aiemmin johtanut poliittisiin levottomuuksiin.

Sosiaalinen media on demokratisoinut viestinnän. Joku on aina paikalla kännykkäkamera mukanaan. Sosiaalisen median sosiaalinen pääoma sekä kansalais- ja amatöörijournalismin pelisäännöt ovat kuitenkin vasta kehittymässä, ja tämän vuoksi niiden piirissä esiintyy median epäsosiaalisuutta: nettikiusaaminen, ahdistelu, kuvien ja tekstien väärinkäyttö ovat valitettavan yleisiä ilmiöitä. Suurin osa netin sisällöistä on käyttäjien itsensä ilmaiseksi tuottamaa. Sosiaalinen media on joukkotiedotusväline vapauksineen ja vastuineen, tosin ilman tiedotusopin koulutusta ja kokemusta, ilman vastuuta kantavaa päätoimittajaa ja mediatalon juristia. [Journalistin ohjeiden](#) tulee olla tietoyhteiskunnan yleissivistystä ja kaikkien tulee tuntea ja tiedostaa seuraavat asiat:

- Lähdekritiikki, riippumattomuus ja tietojen varmistaminen (korjausvelvollisuus, vastinmahdollisuus)
- Lähdesuoja
- Yksityiselämän suoja (oman ja muiden)
- Tekijänoikeuksien kunnioittaminen ja suojaaminen
- Sananvapauden rajoitukset (kunnian loukkaaminen, kansanryhmää vastaan kiihottaminen, lapsiporno, kopiosuojausteknologia, uskonrauha)
- Mainonnan etiikka (vrt. muotiblogien pitäjät ja ilmaiset tuotteet)

Kasvi aloitti esityksensä anekdootilla: nykykasvattajat pohtivat miten teinit saadaan pois tietokoneelta. Hänellä itsellään oli aikoinaan sama tilanne kirjojen kanssa: vanhemmat pohtivat huolestuneina, kuinka saada poika irti kirjoista ja vähentämään lukemista. Nyt pohdimme kuinka saamme lapset irti peleistä ja lukemaan enemmän. Lähes päivittäin [lehdissä](#) kirjoitetaan huonontuneista PISA-tuloksista ja lukutaidon romahduksesta.

Luku- ja kirjoitustaito ovat uusien haasteiden edessä. Medialukutaito edellyttää tietosisällön totuudenmukaisuuden ja riippumattomuuden arviointia ja median vaikutuskeinojen ymmärtämistä. On osattava muodostaa oma objektiivinen käsityksensä asioista. Mediakirjoitustaitoon puolestaan liittyvät edellä mainitut digitaaliset käytöstavat ja journalistin ohjeet. On osattava hahmottaa mediaa säätelevä lainsäädäntö ja julkaisijan vastuut, julkaisulisenssit, tekijänoikeudet, verkkokielen erityispiirteet sekä kuvan, äänen ja tekstin tuottaminen ja yhdistäminen. Aina tämä kaikki ei onnistu alan ammattilaisiltakaan.

Epäsosiaalinen media, kasvottomuus herättää joissakin ihmisissä pimeän puolen. Digitaaliset käytöstavat ja sosiaalinen pääoma ovat hankalia hallittavia. Monet julkisuuden henkilöt ovat joutuneet rajoittamaan tai estämään kommentoinnin sosiaalisessa mediassa. Asymmetrinen kasvoton kommunikointi on psykologisesti vaativaa. Nuoret ovat oppineet digitaalisia käytöstapoja, mutta myös tapoja käyttää sosiaalista mediaa väärin. Samat lait pätevät verkossa, siinä missä muuallakin ja esimerkiksi kunnianloukkaus on kunnianloukkaus myös netissä – ja siitä jää todisteita. Monenlainen kiusaaminen ja seksuaalinen häirintä ovat yleisiä. Ihmiseltä meni konkreettisesti ehkä noin vuorokausi, että hän oppi käyttämään kännykkää lankapuhelimen sijaan. Teknistä osaamista pidempään menee aikaa siihen, että oppii ajattelemaan uudella tavalla: tarvitseeko kännykkään esimerkiksi vastata samalla tavalla aina, kuin lankapuhelimeen?

Tietoyhteiskunnan kansalaistaidot Jyrki Kasvi tiivistä seuraavasti:

- Tietotekniikan peruskäyttötaidot (osaamisvajetta on kaikissa ikäluokissa)
- Medialuku- ja kirjoitustaidot (amatöörimedialan journalistiset pelisäännöt)
- Tietoturvataidot (edes tietoturvalpalveluiden tietoturvaan ei voi luottaa)

- Digitaalinen sosiaalinen pääoma (sosiaalinen pääoma pudonnut sosiaalisen median tahdistasta)
- Tiedonhallintataidot (infoähky on tietoyhteiskunnan keskeinen työterveysriski).

Missä ja miten tarvittavat uudenlaiset taidot opitaan? Tällä hetkellä ei ainakaan koulussa, sanoo Jyrki Kasvi. Suomi on Euroopan ainoita maita, joissa ICT ei ole pakollinen oppiaine. Edes 10-sormijärjestelmää ei välttämättä opita koulussa, käyttöosaamisesta tai koodauksesta puhumattakaan. Virossa opetetaan ohjelmointia kaikille peruskouluissa. Lisäksi on pohdittava, millä tasolla nykyisin elintärkeät taidot ovat niillä ikäluokilla, jotka ovat koulunsa jo käyneet. Pohdinnoista saadaan päänavaus ja alku mediakasvatuskeskusteluun sekä tarvittavien uudenlaisten pedagogisten ratkaisujen kehittämiseen.

2.7 ”Kirjastolaiset – mediakasvattajia vai tietoyhteiskuntaoppaita?”

Mika Mustikkamäki on toiminut Suomen kirjastoseuran mediakasvatushankkeen projektityöntekijänä. 1,5 vuotta kestänyt projekti päättyi keväällä 2014: tässä on joitakin havaintoja Mustikkamäen tekemästä [selvityksestä](#).

Kirjastoissa tehdään koko ajan enemmän työtä aikuisten ja erityisesti seniorikansalaisten tietoyhteiskuntataitojen opastamisessa ja mediakasvatuksessa. Joillakin paikkakunnilla käytänteet ovat vakiintuneita, mutta osassa toimintaa vasta käynnistellään – esimerkiksi digitointilaitteiden hankintana tai muina vastaavina palveluina, vaikka varsinaisia kursseja tai ryhmäopetusta ei resurssien vuoksi voidakaan kaikkialla järjestää). Selvityksessä löydettiin erilaisille kirjastoille yhteisiä tekijöitä, jotka aiheuttavat päänsäivää: näitä ovat esimerkiksi opastettavien ikä ja teknologiaan liittyvän kehityksen kiihtyminen. Tampereella ollaan talvella 2014 - 2015 aloittamassa tablettien ja älypuhelin käyttökoulutukset henkilökunnalle. Erilaisten laitteiden määrä ja jatkuva päivittyminen aiheuttavat sen, että kouluttautumisen ja teknologisen kehityksen seuraamisen tulee olla jatkuvaa.

Pitäisikö puhua mediakasvatuksesta vai tietoyhteiskuntataidoissa opastamisesta? Tämä on lähinnä näkökulmakysymys, joka on erilaisissa alan julkaisuissa kirjoitettu rivien väliin.

Esimerkiksi:

[Kirjastolaki](#) pitää tavoitteena edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia: siellä mainitaan muun muassa tiedot, taidot, kansalaisvalmiudet, kansainvälistyminen, elinikäinen oppiminen, verkkopalvelut ja sivistyksellisyys.

[Opetusministeriön Kirjastopolitiikka 2015 -julkaisu](#) puhuu ennen muuta medialukutaidosta – erityisesti kohteena ovat lapset, opiskelijoiden kohdalla mainitaan tietoyhteiskuntataidot.

[Yleisten kirjastojen neuvosto \(YKN\) on linjannut vuosille 2011–2016](#) kirjastojen erityisiksi painopisteiksi tietoyhteiskuntataidot, joihin kuuluu myös medialukutaito, yhteisesti linjatut tietoyhteiskuntataitojen opastuspalvelut ja näiden lisäksi kriittisenä menestystekijänä tietoyhteiskuntataitojen opastaminen. Tämän tarkoituksena on selkeyttää kirjastojen omaa roolia medialukutaitotalkoissa.

Mitä tällä kaikella tarkoitetaan kirjastojen toiminnassa?

Kirjastoseuran selvityksen mukaan (2014):

- Kirjastot eivät voi ohittaa uudenlaista mediayhteiskuntaa. Mediakasvatus ottaa huomioon ihmisten tiedolliset ja kulttuuriset tarpeet.
- Uudet luku- ja kirjoitustaidot vahvistavat mediayhteiskunnassa kansalaisvalmiuksia, jotka estävät tiedollista syrjäytymistä sekä lisäävät osallisuutta ja hyvinvointia.

Asiaa voidaan lähestyä kohderyhmittäin:

- Lapset ja nuoret -> puhutaan mediakasvatuksesta
- Aikuiset -> puhutaan tietoyhteiskuntataitojen opastuksesta

Toisaalta asiaa voidaan lähestyä myös väline-näkökulmasta:

- Mediakasvatus -> on monimediaista, siihen liittyvät usein tekeminen ja luovuus (työkalut, erilaisten välineiden käyttö)
- Tietoyhteiskuntataitojen opastus -> digitaalisuus, kuluttaminen, merkityksellistäminen (ei niin paljon itsetekemistä ja luovuutta kuin mediakasvatus-käsitteen alla). Koskee muun muassa palveluja, joita varten on ennen ollut asiantuntijoita, mutta joita nyt tehdään itse verkossa. (Vrt. verkkopalveluiden käyttäminen: Kela, verovirasto, pankit.)

Mielenkiintoinen käytännön esimerkki nykyisestä tilanteesta kollegalta kuultuna: pankki oli neuvonut asiakasta menemään kirjastoon opettelemaan pankin verkkopalveluiden käyttöä. Miten käy pankkisalaisuuden, millaisia vastuukysymyksiä nousee esiin? Kuka saa opettaa/opastaa? Mihin on syytä vetää raja?

Digitaalinen kulttuuri haastaa kirjastot ja koulut ajattelemaan toimintaansa uusista lähtökohdista. Digitaalinen lukutaito on sivistysperspektiiviä, sanoo Sara Sintonen. Digitaalista kulttuuria voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista, kuten identiteetin, yksityisyyden, omistajuuden, tekijyyden ja uskottavuuden kautta. (Sintonen 2012, 75 - 81) Sivistyksen edellytyksenä on digitaalinen lukutaito.

Digitaalisiin lukutaitoihin kuuluvia lukutaitoja voidaan tarkastella myös alalajeittain. Esimerkiksi pelilukutaitoa on tutkittu viime vuosina paljon ja siitä julkaistaan säännöllisesti Pelitutkimuksen vuosikirjaa ja pelaajabarometriä, joissa tarkastellaan aihetta monipuolisesti eri näkökulmista. Vuoden 2010 Pelitutkimuksen vuosikirjassa on Mika Mustikkamäen artikkeli pelilukutaidon käsitteistä ja erilaisista tarkastelunäkökulmista (<http://www.pelitutkimus.fi/vuosikirja-2010>). Tässä raportissa ei analysoida eri lukutaitojen tutkimusta tai määritelmiä tarkemmin, vaan keskitytään yleistajuisesti perinteisen lukutaidon ja digitaalisen lukutaidon ominaispiirteisiin.

Kasvattajien mediapedagogisen panoksen merkittävyys korostuu, sillä digitaalisen lukutaidon kohdalla vaarana on osallisuuden kuilu. Kasvattajien on luotava tasa-arvoiset mahdollisuudet digitaaliseen osallisuuteen. Tämän lisäksi on pidettävä huolta läpinäkyvyydestä ja siitä, että on esimerkiksi mahdollista osata lukea erilaisten mediaesitysten luomia mielikuvia. Myös eettiseksi digitaalisen kulttuurin toimijaksi kehittyminen on tärkeä haaste. (Sintonen 2012, 76.)

Kirjastoilla ja muilla kulttuuritoimijoilla on erilaisia tapoja toimia digitaalisessa ympäristössä. Sintonen jakaa erilaiset tavat viiteen lähestymistapaan (Sintonen 2012, 79-80):

- 1) Yhteisö jättäytyy digitaalisen kulttuurin ulkopuolelle
- 2) Yhteisön toimijat osallistuvat aktiivisesti, mutta pääasiassa yksityisesti omana itsenään
- 3) Yhteisö näyttäytyy digitaalisessa kulttuurissa, mutta lähinnä vain tiedottaakseen olemassaolostaan

- 4) Digitaalinen kulttuuri ymmärretään osaksi yhteisön toiminta- ja vaikutusalueita, joten aktiivinen jakaminen ja tuottaminen ovat yksi perustoiminnoista.
- 5) Yhteisö soveltaa aktiivisesti erilaisia tapoja osallistua digitaalisessa kulttuurissa ja räätälöi itselleen parhaiten soveltuvan tavan toimia.

Sintosen mukaan kulttuurilaitokset ja koulut voivat toimia yhteistyössä oman asiakaskuntansa kanssa ja panostaa oman yksilöllisen jakamisensa lisäksi yhteisölliseen digitaaliseen osallisuuteen. Kun oman toiminnan perustana on kulttuurinen tietoisuus ja vahva kulttuurinen identiteetti, sen päälle on mahdollista kehittää osallisuutta ja samalla edistää luottamuksen syntymistä omiin asiakkaisiin ja yhteistyökumppaneihin (Sintonen 2012, 80)

Digitaalisessa kulttuurissa toimimista ohjaa käytännönläheisyys, sosiaalisuus, tunnustuksen saaminen, itseilmaisu sekä ymmärrys toiminnan säännöistä ja käytännöistä. Toiminta sosiaalisessa mediassa ja vertaistuotannossa perustuu siihen, kuka tarjoaa parasta tietoa ja kenen kautta saadaan parhaat kontaktit. Toimiminen ei perustu poliittiseen tai taloudelliseen valtaan, tai perinteisiin hierarkkisiin järjestyksiin. On tärkeää, että kulttuurilaitokset, jotka liittyvät kulttuuriympäristöistä kertomiseen, perinteiden säilyttämiseen ja jatkamiseen sekä kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon keruuseen ja levittämiseen, tulevat osaksi osallisuuden kulttuuria, sanoo Sintonen. Nyt on mahdollisuus vuorovaikutuksellisuuteen ja digitaaliseen jakamiseen. Mitä etäämmälle toimijat jättäytyvät ja mitä vähemmän he ovat valmiita jakamaan, sitä syvemmäksi digitaalinen kuilu muotoutuu. Kirjastojen on pohdittava toimintaansa vastuullisuuden ja aktiivisuuden osalta: on pohdittava omaa toimijaidentiteettiä digitaalisessa kulttuurissa. (Sintonen 2012, 84-86.)

Digitaalisessa kulttuurissa yhteisöllinen oppiminen on läsnä uusien välineiden ja tavoin. Humanistiset, kulttuuriset, sivistykselliset ja luovan osallisuuden erilaiset suuntautumistavat korostuvat. Osallisuus ja yhteisöllinen oppiminen ovat tärkeitä. Olennaisiksi digitaalisessa kulttuurissa nousevat valinnan, kohtuuden ja kunnioituksen tavoitteet: jokainen osallinen joutuu pohtimaan omia tavoitteitaan (Sintonen 2012, 87-94). Tätä kirjastossa on pohdittava sekä kasvattajan roolissa että oman kulttuurisen identiteetin kannalta.

3. Odotuksia ja oletuksia yleisen kirjaston tekemää lukutaitotyötä kohtaan

“Onko kunnan tehtävä tuottaa palveluita vai mahdollistaa tunnetiloja?”

(Pasi Virtanen, Nokian Uutiset 16.5.2014)

Suomessa lukutaito on itsestäänselvyys. Viimeistään koulussa lapset oppivat lukemaan. PISA ja muut lukemiseen kohdistuvat tutkimukset todistavat, että meillä on kaikki edelleen suhteellisen hyvin. Pienet notkahdukset uusimmissa tutkimuksissa eivät vielä suurta yleisöä huolestuta, vaikka tutkijoiden ja [opetusalan asiantuntijoiden huolestuneita äänenpainoja on viime aikoina kuultu](#).

Kirjasto on toinen itsestäänselvyys. Vai onko enää? Moni vetää päättelyssään mutkat suoriksi: e-kirja tulee eikä kirjastoja tarvita. Tällaisissa ajatuksissa yleinen kirjasto nähdään yksinomaan kirjojen jakelupaikkana. Sieltä lainataan ja sinne palautetaan, todennäköisesti enimmäkseen kevyttä viihdekirjallisuutta. Määrätietoinen ja lukutaitoinen asiakas tietää etukäteen mitä haluaa, ei turhaan haahuile hyllyjen välissä, ei kohtaa ylimääräisiä yllätyksiä, ei pysähtele, ei osallistu tai vaihda suuntaa. Kirjastokäynti sujuu suoraviivaisen suunnitellusti ilman sivuhyppyjä, löytöjä ja uusien maailmojen avautumista. Näkökulma on keski-ikäisen, hyvinvointeentulevan, kiireisen aikuisen, jolla on varaa hankkia luettavansa omaksi.

Näin kirjoittaa Kevan johtoon kuuluva VTT ja dosentti Pauli Forma [blogissaan](#) 3.5.2014 kirjan tulevaisuudesta sekä ”kirjaston tädeistä ja sedistä”:

[“Myös kirjastot uudistuvat](#). Kirjastoista voi lainata yhä enemmän e-kirjoja ja kirjastot lainaavat myös lukulaitteita. Lukulaitteiden lainaus tosin tuntuu jo nyt vanhanaikaiselta tablettien yleistymisen myötä. Hurjiakin visioita voidaan ajatella. Jos kirjastot digitalisoituisivat täysin, Suomessa tarvittaisiin vain yksi kirjasto, josta kansalaiset voivat ladata kirjoja omille tableteilleen tai muille lukulaitteilleen. Näinä tuottavuuden kohottamisen aikoina tämä kuulostaa todella hyvältä, kun nykyisellään jokaisesta kunnasta löytyvät kirjastot voitaisiin lakkauttaa. Vaikka näin ei kävisikään, kirjaston tädit ja sedät ovat muutenkin vähenemässä, sillä [itsepalvelu lisääntyy Suomenkin kirjastoissa](#).”

Muutamit pirkanmaalaiset kuntapäättäjät ovat kertoneet kirjaston olevan heidän mielestään oivallinen paikka säästää kunnan menoista. Tammikuussa 2014 Ylöjärven vapaa-aikalautakunnan [puheenjohtaja Pertti Johansson](#) kuvaa kirjaston yliarvostetuksi paikaksi, johon sijoitetaan hirveitä summia. Johansson kysyy pitääkö yhteiskunnan ostaa keski-ikäisille naisille rakkausromaaneja ja asettaa samalla vastakkain kirjasto- ja liikuntapalvelut.

Nokiassa puolestaan väistynyt [talousjohtaja Pasi Virtanen](#) kysyi toukokuussa 2014 tarvitaanko nykyisenkaltaista kirjastoa enää. Virtanen ehdottaa säästöihin vedoten ratkaisuksi yhtä pientä kirjastoa, joka nykyisten avohyllyjen sijaan toimisi suljettuna kokoelmana, josta varataan ja noudetaan halutut aineistot. Kirjaston ydintehtävä eli lainaaminen tulisi näin turvattu.

Pirkkalassa [valtuuston Mika Hakkarainen](#) näkee kasvualueen lähikirjaston pois kuivavana pääkirjaston etäispesäkkeenä ja paperiset kirjat muinaismuistoina. Ovatko kirjastot vain lukemista tukevia muinaismuistovarastoja, jotka kuivuvat pois? Edes kirjastoasioista vastaavat

kuntapäätäjät eivät välttämättä tiedä, mitä kirjastoissa tehdään ja millaisia palveluja sieltä saa. [Lempäälässä sivistyslautakunta jalkautui tutustumaan vastuualueeseensa](#). Osa lautakunnasta tutustui kouluihin, osa kirjastoon. Kirjastotyön monipuolisuus yllätti.

“Vaikutuin siitä, kuinka hyvin kirjasto panostaa koululaisiin ja nuoriin. Oli ilo huomata, että kirjastossa yhteistyö koulujen kanssa koetaan erityisen tärkeäksi ja lukemiseen kannustaminen on kirjastolaisille sydämen asia, kertoo Hanna Lahtinen.”

YLE kysyy kesäkuussa 2014 artikkelissaan “[Kirjavarastoista digiajan kylätaloiksi](#)”, miten kirjastoja tulisi kehittää. Nimimerkki “Lukeminen kannattaa aina” kommentoi:

“Kirjojen lainaaminen voi olla vähenemässä, mutta lukutaidon tarve ei. Kirjastojen pitää tehdä kaikkensa lukutaidon ja lukemisen ylläpitämiseksi. Suomen korkean sivistystason, tasa-arvon ja demokratian keskeinen tekijä on lukutaito. Toivon, että uudistusvimmassaan kirjasto ei sorru vähättelemään lukutaidon ja lukemisen merkitystä hyvinvointivaltiollemme. Toivon enemmän kirjavinkkejä, hyviä ja syviä kirjanäyttelyitä. Kirjasto on äänestetty suosituimmaksi kulttuuripalveluksi ja varmasti juuri paljon lukevien ihmisten toimesta.”

Ihmisillä on monenlaisia toiveita kirjastojen suhteen. Suurin pelko tuntuu olevan se, että uusien palvelujen myötä ydintehtävä unohtuu. Kirjastojen identiteetti halutaan säilyttää, mutta paikoilleen ei voida jämhättää. Aineisto digitalisoituu hiljakseen myös yleisissä kirjastoissa, mutta fyysinen kirjakokoelma tulee edelleen olemaan kirjaston tärkeä osa.

Uutisoinnit ovat herättäneet vilkasta keskustelua. Kommenttiketjuista on luettavissa sekä kirjastoja puolustavien että valtuutettujen ja virkamiehiä komppaavien kannanottoja. Yleisiä vasta-argumentteja lainastoajattelulle ovat kirjaston monipuolisuus ja demokraattisuus. Yleinen kirjasto on kaikkien kirjasto. [Kirjastolain 1. luvun 2. pykälässä](#) sama asia tiivistetään:

“Yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Kirjastotoiminnassa tavoitteena on edistää myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittämistä.”

Tietopalvelutyö ja opastaminen lisääntyvät, vaikka lainausluvut ovat viime vuosina yleisesti laskeneet. Lastenaineistojen lainaus ei tosin ole osoittanut laskemisen merkkejä, päinvastoin: esimerkiksi Tampereella lasten- ja nuortenaineiston lainaus pääkirjaston lasten- ja nuortenosastolla on kasvanut vuosittain edelleen, vuodesta 2011 vuoteen 2013 nousua on ollut 3,3 %. Kirjalainauksen osuus kaikista lasten- ja nuortenaineistojen lainoista on kuitenkin hieman pudonnut, kirjastoista lainataan yhä enemmän lehtiä, pelejä, musiikkia ja elokuvia kirjojen lisäksi.

Kirja-alalla e-kirja on puhuttanut pitkään, yleisiin kirjastoihin ne ovat jo vuosien ajan olleet tulossa, mutta vasta viime vuosina niitä on saatu jonkin verran lainattaviksi. Vuosi 2014 on ollut yleisille kirjastoille tässä suhteessa merkittävä: kuluvan vuoden aikana valikoimiin on saatu muutamien tietokirjojen ja pienten kustantajien aineistojen rinnalle myös suurten kotimaisten kustantajien kaunokirjallisuutta. Vaikeaa on kuitenkin nähdä e-kirjaa fyysisten kirjojen korvaajana Suomessa vielä pitkään aikaan. Oppikirjojen sähköistymisen myötä e-

aineistomuodot tulevat tutuiksi myös lapsille ja nuorille ja vapaa-ajan lukemiseen liittyvien e-aineistojen valikoima tulee laajenemaan.

Parhaimmillaan kunta sekä tuottaa monipuolisia palveluita että mahdollistaa tunnetiloja. On vanha totuus, että [kirjastokortti parantaa elämänlaatua ja lisää terveyttä](#) (Huttunen, 2003). Alle prosentin satsaus kunnan budjetista ei mene kirjastoissa hukkaan. [Kirjasto on kuntalaisille tärkein ja käytetyin kulttuuripalvelu](#) (HS 3.3.2014).

Teknologia- ja kulttuurialähtöisissä kommentteissa ajatellaan, että teknologista kehitystä seuraavat suoraan kulttuuriset muutokset. Muutokset ovat kuitenkin paljon hitaampia kuin voidaan kuvitella. Tampereen yliopiston mediakulttuurin professori Mikko Lehtosen mukaan painettu sanaan tulevat vaikuttamaan tulevaisuudessa muun muassa nämä kolme tärkeää asiaa:

- Kulttuurin ja talouden suhteiden muuttuminen: ihmisillä on nykyisin enemmän vapaa-aikaa, koulutusta ja rahaa. Tästä johtuen sekä korkeakulttuurin että massakulttuurin kulutus on kasvanut erittäin paljon.
- Kansallisvaltioiden ja kansallisten kulttuurien aseman muuttuminen: painettu sana on sidoksissa kieleen, joten ääni ja kuva ylittää kansalliset rajat sanoja helpommin ja nopeammin. Kirjoitetut sisällöt on käännettävä toisille kielille. Mitä valitaan käännettäväksi? On olemassa kirjoja, jotka liikkuvat kulttuurista ja maasta toiseen, mutta erityisesti parhaiten myyvä käännöskirjallisuus on usein kytköksissä muihin medianmuotoihin. Valtaosa maailmassa käännettyistä kirjoista on alun perin kirjoitettu englanniksi.
- Tiedon ja tunteen suhteiden muuttuminen nykykulttuurissa: lukemista tarkastellaan yhä pääasiassa kognitiivisena toimintana ja tunteisiin liittyvät puolet ovat jääneet kognitiivisia piirteitä vähemmälle tarkastelulle. Luettu vaikuttaa lukijaansa monin tavoin. Luettavien kirjojen ja tekstien valinta on itsessään hyvin tunnesidonnaista.

(Lehtonen 2014, 115-118).

Yksinomaan teknologia edellä ei siis voida lähestyä tai tutkia lukemiseen vaikuttavia muutoksia, lukemisen kontekstit ja prosessit ovat monimutkaisia. Kirjasto on oma hammaspyöränsä suuressa koneistossa.

Sosiaalinen lukeminen ja kirjastot liitetään yhteen. Kirjasto on luonteva kohtaamispaikka ja erilaisten ihmisten törmäyttävä. Harri Heikkilän, Janne Laineen ja Olli Nurmen kirjoittama [raportti sosiaalisen lukemisen suhteesta e-kirjoihin ja kirjastoihin](#) (Next Media - a Tivit Programme ja TEKES, 2013) esittelee e-aineistojen aiheuttamia ja mahdollistamia lukemisen muutoksia. Raportista selviää, millaisia sosiaalisen lukemisen piirteitä suomalaiset kirjastonkäyttäjät arvostavat. Haastattelukeskusteluja on tehty kahdessa pääkaupunkiseudun kirjastossa (Kirjasto 10, Helsinki ja Sello, Espoo) ja lisäksi verkkokyselynä. Muun muassa seuraavia seikkoja pidettiin tärkeinä sosiaalisen lukemisen puolina:

- Luetusta keskusteleminen
- Luetun pisteyttäminen ja suosittelut
- Muistiinpanot ja huomautukset
- Oma lukuhistoria ja jakaminen

(Heikkilä, Laine ja Nurmi 2013, 28-34). Esiin nousseita sosiaalisen lukemisen piirteitä löytyy erityisesti kirjastojen verkkopalveluista. Pisteyttäminen, keskusteleminen, suosittelut ja sisältöjen jakaminen onnistuvat PIKI-verkkokirjastossa ja omaa lukuhistoriaa voi kerätä omaan

hyllyyn, mutta muistiinpanojen ja huomautusten jakaminen ei ole vielä yleisten kirjastojen e-aineistojen lainauksessa mahdollista. Verkkokirjaston sisältöjen jakaminen sosiaalisen median palveluissa tulee olla helppoa ja jakojen visuaalisen ilmeen on oltava houkutteleva. Sosiaalinen lukeminen linkittyy kirjaston markkinointiin ja näkyvyyteen.

4. Kaupungin ja kirjaston linjausten vaikutukset kirjaston lukutaitotyöhön

[Tampereen kaupungin strategiassa](#) korostetaan kaupunkilaisten hyvinvointiin liittyviä asioita, ongelmien ennaltaehkäisy ja hyvinvointierojen kaventaminen ovat strategiassa tärkeänä painotuksena. Kirjastoon panostaminen tukee perusopetuksen tekemään lukutaitotyötä. Lapsille ja nuorille pyritään takaamaan tasapuoliset mahdollisuudet harrastustoimintaan ja ikäihmisten aktiivisuutta ja toimintakykyisyyttä tuetaan. Kulttuurilaitokset halutaan pitää vetovoimaisina. Kulttuuri nähdään kuntalaisten peruspalveluna, jonka tulee olla kaikkien saatavilla. (s.12 - 14)

Kulttuurin näkeminen kuntalaisten peruspalveluna toteutuu esimerkiksi perusopetusikäisille kohdennetussa [Taidekaari-kulttuurikasvatusohjelmassa](#) (ohjelmasta tarkemmin raportin luvussa 6), jossa esitellään koululaisten lukutaitoa tukevia kirjastopalveluja. Kaupungin kirjastopalveluiden hyvä suunnittelu ja niihin panostaminen tukevat osaltaan tamperelaisten hyviä kulttuuripalveluja.

Tampereen kaupungin strategiassa pohditaan tulevaisuuden muutoshasteita, joista osa suoraan peilautuu kirjaston toimintaan ja siihen, millaisia odotuksia ja tarpeita kirjaston asiakkailta tulee olemaan. Esimerkiksi seuraavilla muutoshasteilla on joko välillistä tai suoraa vaikutusta kaupungin kirjastojen toimintaan:

- Lapsiperheiden hyvinvointierot kasvavat.
- Korkea työttömyys lisää nuorten syrjäytymisvaaraa ja eriarvoistumista.
- Aikuisväestön sosiaaliset ongelmat lisääntyvät ja kasautuvat.
- Ikäihmisten määrä kasvaa ja väestöllinen huoltosuhde heikentyy.
- Alueiden sosiaalinen eriytyminen lisääntyy kaupungissa ja kaupunkiseudulla.
- Kaupunki ja kaupunkiseutu kasvavat merkittävästi.
- Kuntauudistus mahdollistaa seudun kehittymisen toiminnallisena kokonaisuutena.
- Teknologinen muutos haastaa osaamisen ja toimintatavat.
- Osaavan työvoiman saatavuus vaikeutuu.
- Vaatimukset avoimuudesta ja kuntalaisten mahdollisuuksista osallistua päätöksentekoon ja palvelujen kehittämiseen haastavat nykyiset tavat toimia.
- Julkisen sektorin tuottavuusvaatimukset kasvavat.

Koska tieto- ja viestintäteknologian tehokas hyödyntäminen sekä vuorovaikutuksellinen viestintä on nostettu kaupunkistrategiassa esiin, niihin on syytä kiinnittää huomiota ja voimavaroja myös kirjastossa. Kirjastojen laitteiden ja käytettävissä olevien ohjelmien tulee mahdollistaa uudenlaisten lukutaitoa tukevien ja edistävien kokeilujen ja käytänteiden käyttöönottoa. Myös esimerkiksi sosiaalisen median käyttö sekä opetuksessa että asiakkaiden ja kirjaston välisessä vuorovaikutuksessa on tätä päivää.

Tampereen kaupunginkirjaston [toiminta-ajatuksessa](#) todetaan ytimekkäästi: "Kirjasto avaa ovet sivistykseen, oppimiseen sekä virkistykseen ja sitä kautta hyvinvointiin. Kirjasto säilyttää ja välittää yhteistä kulttuuriperintöä. Kirjasto edistää ja turvaa demokratiaa ja tasa-arvoa." Tampereen kaupunginkirjaston yhtenä strategisena tavoitteena on lasten lukutaidon ja kaupunkilaisten mediataitojen parantaminen. Yhdenvertaisuuden, monikulttuurisuuden ja turvallisuuden tukeminen ovat sekä kirjaston ja kaupungin tavoitteita.

5. Miksi lukutaito huolettavaa?

5.1. Lukutaidon taso huolettavaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti

Kuinka Suomen tulokset ovat muuttuneet PISA-kokeissa (Programme for International Student Assessment)? PISA on OECD-järjestön tutkimushanke, jonka lukutaito-osuudessa suomalaiset 9.-luokkalaiset ovat olleet kärkisijoilla. Viimeisissä kokeissa Suomen pisteet ja sijoitus vertailussa on laskenut. Katri Sarmavuori listaa PISAn tulokset ja viiden kärjen vuosilta 2000-2009: (s. 59)

Vuonna 2000	Vuonna 2003	Vuonna 2006
1. Suomi (546)	1. Suomi (543)	1. Korea (556)
2. Kanada (534)	2. Korea (534)	2. Suomi (547)
3. Uusi-Seelanti (529)	3. Kanada (528)	3. Hongkong (Kiina) (536)
4. Australia (528)	4. Australia ja Liechtenstein(525)	4. Kanada (527)
5. Irlanti (527)	5. Uusi-Seelanti (522)	5. Uusi-Seelanti 521

(Sarmavuorella tulosten lähteenä Arinen, P. & Karjalainen, T. 2007. PISA 2006 ensituloksia. Opetusministeriö & Arviointikeskus. Helsingin yliopisto.)

Vuonna 2009	Vuonna 2012
1. Shanghai (Kiina) (556)	1. Shanghai (Kiina) (570)
2. Korea (539)	2. Hongkong (Kiina) (545)
3. Suomi (536)	3. Singapore (542)
4. Hongkong (Kiina) (533)	4. Japani (538)
5. Singapore (526)	5. Korea (536)
	6. Suomi (524)

(Sarmavuorella lähteenä Sulkunen, S., Välijärvi, J., Arffman, I., Harju-Luukkainen, H., Kupari, P., Nissinen, K., Puhakka E. & Reinikainen, P. 2010. PISA09. Ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010: 21. Opetus- ja kulttuuriministeriö: Helsinki.)

Vuoden 2012 tulokset ovat Pekka Kuparin ja Jouni Välijärven tutkimuksesta ja [esityksestä](#). Suomi ei sijoittunut aikaisempien PISA-vertailujen tavoin enää viiden parhaan listalle, vaan jäi kuudenneksi. Vaihtelu PISA-tuloksissa ollut Suomen osalta suhteellisen vähäistä, mutta erot tyttöjen ja poikien välillä ovat OECD-maiden suurimmat.

Suomalaisten menestystä lukutaitotestissä ihmetellään maailmalla: koulu aloitetaan meillä vasta 7-vuotiaana, ajankohta on myöhäinen verrattuna moniin muihin maihin. Äidinkielen tuntimäärät ovat meillä suhteellisen pieniä, lapset katsovat paljon televisiota ja lukevat sarjakuvia, eivätkä ole tottuneet (PISAn kaltaiseen) testaamiseen. Tästä huolimatta suomalaisnuorten tulokset ovat olleet hyviä. Eräänä syynä on pidetty sitä, että suomen kielen lukemaan oppiminen on äänteiden ja kirjoitusasun samankaltaisuuden vuoksi helppoa. Toisaalta äänteiden synteettisyys aiheuttaa ongelmia: sanat ovat pitkiä ja vaativat hyvää muistia lukemaan opettelevalta lapselta. Kirjoja ja lehtiä julkaistaan Suomessa paljon ja kirjasto on laadukas. Kouluissa opetusryhmät ovat suhteellisen pieniä ja useimmista kodeista löytyy kirjoja. Television katsominen yhdistetään monessa maassa huonoon lukutaitoon, mutta toisaalta Suomessa ohjelmia ei dubata. Osaltaan television katselu voi innostaa lukemaan opettelijaa, joka haluaa saada selvää tekstityksistä. (Sarmavuori 2011, 60 - 61.)

Asenteilla on erittäin suuri merkitys poikien lukuintoon ja -harrastukseen. Miten asennetta saataisiin muutettua? Yhdeksi ratkaisuksi on tarjottu mallia mieslukijoista ja esimerkiksi opettajien ja kirjavinkkareiden näkyvämpää roolia. Kun ympärillä näkyy mieslukijoita, voi poikien kynns tarttua kirjaan madaltua.

Luokanopettajataustainen kirjailija Timo Parvela kirjoitti [Yhteishyvä-lehteen](#) syksyllä 2012 PISA:sta ja lukemisesta:

“Me olemme jo niin tottuneet siihen, että piskuinen Suomi pärjää 15-vuotiaiden lukemista mittaavissa PISA-testeissä, että pidämme sitä itsestäänselvyytenä. PISA on kuitenkin äärimmäisen huono varoitusjärjestelmä, jos jotain menee vikaan. Se on kuin tsunamihälytys, joka on asetettu aivan rantaviivalle. Kun sireeni lopulta ulvahtaa, on jo liian myöhäistä tehdä mitään. Lukutaito ja erityisesti innostus kirjallisuuteen syntyy nimittäin jo paljon aiemmin, jos on syntyäkseen. Se syntyy kotona, kun lapselle luetaan iltasatu. Se syntyy silloin, kun lapsi näkee vanhempansa lukemassa dekkaria riippumatossa. Se syttyy päiväkodissa tai ala-asteella, jos sitä taiten ruokitaan, mutta ylä-asteella lukemisen perustaa ei enää rakenneta, tuskin edes peruskorjataan. Useat merkit viittaavat siihen, että PISA-summerimme pärähtää muutaman vuoden kuluttua: Uusimmassa vuoden 2009 testissä heikkojen lukijoiden määrä oli noussut ja hyvien laskenut. Jokaisessa ikäluokassa on jo 5 000 nuorta, joiden lukutaito on heikko. Omaksi ilokseen edes vähän lukevien määrä on romahtanut yli kymmenellä prosentilla. Puolet pojista ei lue lainkaan päivittäin omaksi ilokseen.”

Lukuharrastuksessa tärkeää on sitoutuminen, pitkäjänteisyys ja se, kuinka lukemiseen asennoidutaan. Mitä enemmän ja monipuolisemmin lukee, sitä paremmaksi lukijaksi tulee, sanoo Jyväskylän yliopiston tutkija Sari Sulkunen. Sama pätee myös toisinpäin. Teetkö itse innokkaasti asioita, joissa olet huono? Huonolla lukutaidolla on lannistava vaikutus. (Sulkunen 2013)

Asennekasvatus ja lukemiseen innostaminen tulee aloittaa varhain. PIRLS-tutkimuksen mukaan suomalaisnuorten kiinnostus lukemista kohtaan on OECD-maiden keskitasoa. Suomalaisnuorten omaksi ilokseen lukemiseen käyttämä aika on hiukan keskitasoa korkeampi, mutta lukema on tullut erittäin reippaasti alas viime vuosina. Tutkimuksessa tarkastellaan lukemisen monipuolisuutta, siinä Suomi on ollut kärkitasoa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ajan. Verkkotekstien määrä on nousussa ja tutkimus on herättänyt kysymyksen siitä, kuinka netti vaikuttaa lukemiseen. Kiinnostus lukemista kohtaan

on laskenut paljon ja siinä on havaittavissa voimakas sukupuoliero. 10-vuotiaista tytöistä 19 prosenttia, pojista 47 prosenttia ei lue lainkaan omaksi ilokseen päivittäin. Vapaa-ajan vietto on nyt hyvin erilaista kuin edellisillä sukupolvilla. Lukeminen kisaajankäytöstä monien muiden harrastusten ja ajanviettotapojen kanssa.

Kaunokirjallisuuden lukeminen jakaa sukupuolia eniten. Tytöt lukevat huomattavasti enemmän kaunokirjallisuutta kuin pojat. Tietokirjoja pojat lukevat hieman enemmän kuin tytöt. Tämä heijastuu lukutaitotuloksiin: tyttöjen keskimääräinen lukutaito on huomattavasti parempi kuin poikien, mutta suoraan yksilötasolle tätä ei voi yleistää. Laajaa vaihtelua sukupuolten sisällä on runsaasti. Sulkunen kuvaa sukupuolieroa lukutaidoissa suureksi häpeätahraksi, lukutaidoissa ei olla tasa-arvoisia. Ero on samansuuntainen kaikkialla maailmassa. Kuinka eroa saadaan kurottua umpeen? Voisiko poikia houkuttaa lukijoiksi tietokirjoilla, jotka kiinnostavat kaunokirjallisuutta enemmän?

Painettujen tekstien rinnalle ovat tulleet verkkotekstit. Niitä ei ole vertailtu edellisessä PISAssa, myös sosiaalisen median käytön tutkimus puuttuu. Nuoret käyttävät mielellään verkkoa viestintään, mutta Sulkusen mukaan erilaiset verkkolukemisen tutkimustulokset ovat vanhentuneet muutamassa vuodessa, sillä niin paljon verkkolukemisessa tapahtuu muutoksia lyhyessä ajassa.

PIRLS-tutkimuksen mukaan tytöistä 36 ja pojista 15 prosenttia pitää lukemisesta paljon. 10-vuotiailta kysyttiin myös lukemisen opetukseen suhtautumisesta ja siitä, pitävätkö he opetusta kiinnostavana. Hyvin harvan mielestä lukemisen opetus oli kiinnostavaa. Tuki lukutaidon kehittämiseen oli tutkimuksen mukaan yksipuolista ja vähäistä. Opettajat, vanhemmat, kirjastoammattilaiset ja muut lukutaidon kehittämisen kanssa työskentelevät ovat olleet toisenlaisessa käsityksessä, mutta näin tutkitut 10-vuotiaat eivät asiaa koe. Iltasatujen lukeminen alle kouluikää yleistä, mutta tutkijan mukaan muuten kotona tai koulussa ei juuri tehdä mitään lukutaidon kehittämisen ja lukuinnostuksen herättämisen eteen. (Sulkunen 2013)

Lukutaitotutkimuksissa lukutaidon käsitettä tarkastellaan nykyisin laaja-alaisesti, mutta ne eivät ole täysin tavoittaneet tekstien moninaisuutta. Esimerkiksi vuodesta 2009 PISAssa on voitu maakohtaisesti valita tarkasteluun myös sähköisten tekstien lukemisen arviointi, mutta Suomessa tähän ei lähdetty. (Sulkunen 2011, 45.)

Syyskuussa 2012 julkaistiin Euroopan komission lukutaitopolitiikkaa sekä luku- ja kirjoitustaitoa käsittelevä [asian tuntijaryhmän raportti](#). Tilanne on raportin mukaan samankaltainen kaikkialla: lukutaitoon liittyviä ongelmia on ja niihin on syytä tarttua konkreettisilla toimenpiteillä. Euroopassa on raportin mukaan luku- ja kirjoitustaidon kriisi, jossa ei ole kyse ainoastaan tekniikasta tai taidosta, vaan ongelmista, jotka "liittyvät ihmisten itsetuntoon ja kykyyn toimia ja menestyä yhteiskunnassa yksilöinä, aktiivisina kansalaisina, työntekijöinä ja vanhempina". (s.3 Raportin suomenkielisessä tiivistelmässä)

Tutkimukset osoittavat, että noin joka viidennellä aikuisella ja yli 15-vuotiaalla ei ole sellaista lukutaitoa, jota tarvitaan nyky-yhteiskunnassa täysivaltaisina kansalaisina. Raportin mukaan hyvä lukutaito auttaa karistamaan näköalattomuuden, se voimaannuttaa ja lisää ihmisten tuloja. Kansalaisosallistuminen kasvaa ja koulutus- ja työllistymismahdollisuudet nousevat. Yhteiskunta hyötyy luku- ja kirjoitustaidon parantamisesta monin tavoin: terveys ja hyvinvointi lisääntyvät, köyhyys ja eriarvoisuus vähenevät. Lukutaitoon sijoittaminen luo oikeudenmukaisempaa ja vauraampaa innovaatiovetoa Eurooppaa: "vaikka itseluottamuksella ei ehkä ole mitattavaa taloudellista arvoa, se lisää halua menestyä ja edistää sitä kautta taloudellista ja yhteiskunnallista menestystä". (s.4-5)

Luku- ja kirjoitustaitoon liittyviksi ongelmiksi raportti tunnistaa sosioekonomiset erot, maahanmuutosta aiheutuvat erot, sukupuolten väliset erot ja digitaalisen lukutaidon erot. Raportissa esitetään suosituksia ja toimenpiteitä, joilla luku- ja kirjoitustaitoa voidaan tukea. Näitä ovat muun muassa lukemiseen kannustavien ympäristöjen luominen, luku- ja kirjoitustaidon opetuksen tason nostaminen ja tuen tarjoaminen lukemisvaikeuksista kärsiville sekä osallistumisen ja osallisuuden lisääminen. (s.8-9)

Koko raportti: http://ec.europa.eu/education/library/reports/literacy_en.pdf)

YLE uutisoi heinäkuussa 2014: "[Lukeminen on häviämässä kilpailun lasten vapaa-ajasta.](#)" Lukuharrastus ei ole uutisen mukaan täysin hiipunut, mutta suunta on selvästi alaspäin. Vapaa-ajasta kirja kisa esimerkiksi nettipelien kanssa. Kirja-ala toivoo Harry Potter -ilmiön kaltaista uutta innostajaa, jonka avulla lapset saataisiin taas laajemmin kiinnostumaan kirjoista ja lukemisesta. Paljon lukevia lapsia ja nuoria löytyy edelleen, mutta yhä enemmän on myös niitä, jotka eivät vapaaehtoisesti tartu lainkaan kirjoihin.

Koulussa käytettyjen lukudiplomien, Harry Potterin kaltaisten kestopopulaareiden ja esimerkiksi Oulun yliopiston ja Opetus- ja kulttuuriministeriön yhteinen Lukuinto-ohjelman kaltaisten hankkeiden toivotaan kannustavan lapsia ja nuoria lukemaan. [Omaksi iloksi lukeminen on vähentynyt voimakkaasti.](#) Opetushallituksen PISA-vertailussa havaittiin YLE:n mukaan lasten ja nuorten lukuinnon vähentyneen vuodesta 2000 alkaen: "vuonna 2009 kolmannes koululaisista ei lukenut vapaa-ajallaan lainkaan. Pojista melkein puolet, 47 prosenttia vastasi, ettei lue omaksi ilokseen. Tytöistä näin vastasi melkein joka viides, 19 prosenttia. Vertailumaissa tytöistä kolmannes ei lukenut vapaa-ajallaan."

5.2 Äidinkielen opettajien huomioita yläkoululaisten lukutaidosta

Äidinkielenopettajat näkevät lukutaidon muutokset konkreettisesti omassa työssään. Turun Sanomien syyskuun 2012 jutussa kirjattiin opettajien tekemiä havaintoja yläkoulun oppilaista:

6. Lukutaidon tukeminen

6.1 Motivoinnin taito

Lukemistutkimusten mukaan lähes puolet nuorista ei harrasta lukemista. Lukeminen tai lukemattomuus eivät kuitenkaan ole tutkijoiden mukaan pysyviä tiloja: motivaatio lukemiseen voi sytyä tai sammua eri syistä. (Kiilakoski ja af Ursin 2014, 98-100.)

Motivaation sytyttäminen opetustilanteessa vaatii uudenlaista pedagogista ajattelutapaa. Motivaatio ei ole erillinen taito tai mielentila, joka voidaan siirtää ihmisestä toiseen. Se on asenne, tapa suhtautua asioihin. Oheinen käsitekartta on koottu aikuispedagogiikkaa käsittelevästä teoksesta Elävä peilisali sekä työnohjausta käsittelevästä blogikirjoituksesta, mutta se soveltuu yleisesti motivaation ja motivoinnin tarkasteluun kaikenikäisten kanssa.

6.2 Auta lasta ja nuorta lukemaan

Timo Parvela jatkaa jo aiemmin viitatussa Tsunamivaroitus-kolumnissaan siitä, mitä meidän on tehtävä ennen kuin PISA-hälytys pärähtää todella soimaan:

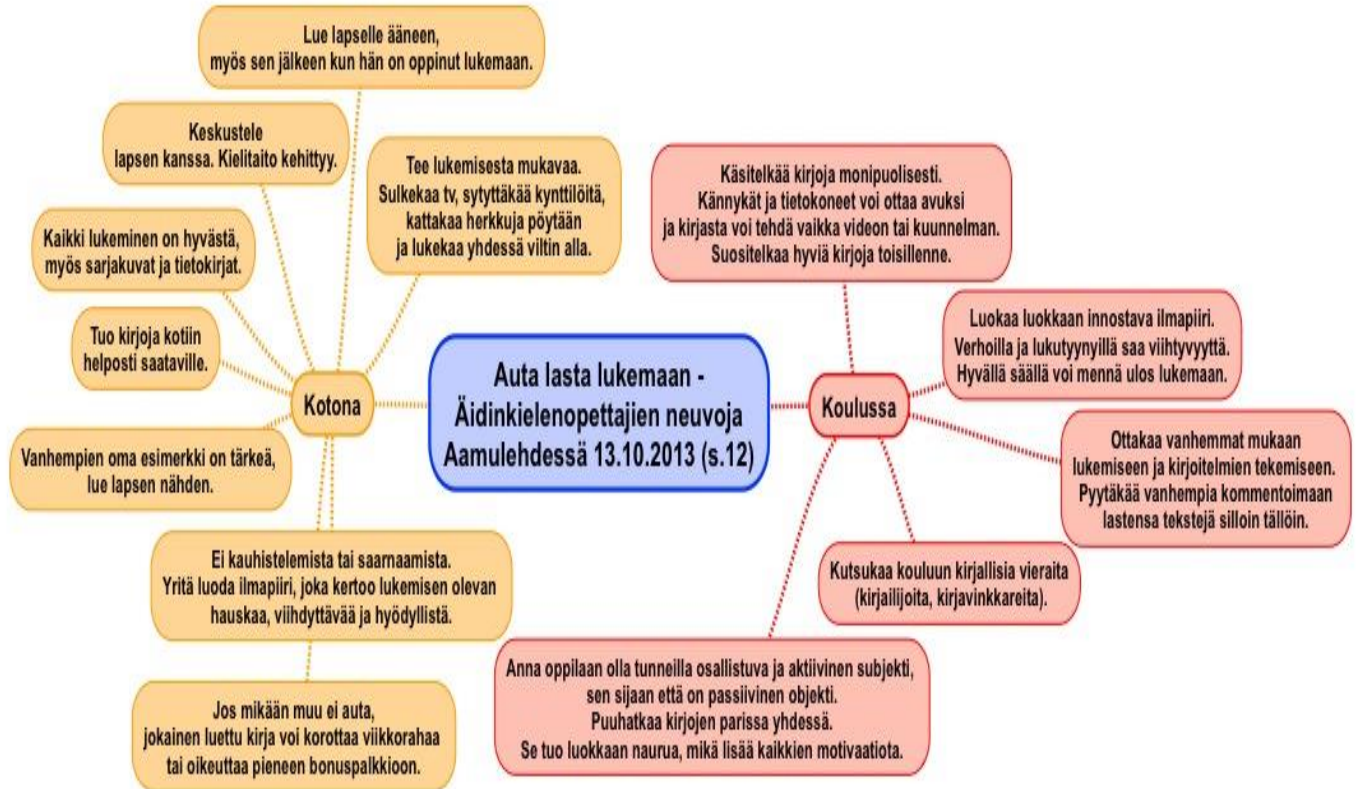
“Opettakaa heidät ainakin lukemaan kirjallisuutta. Opettakaa heidät rakastamaan tarinoita, kieltämme ja kulttuuriamme. Opettakaa heidät etsimään tietoa ja suhtautumaan siihen kriittisesti. Opettakaa heidät ymmärtämään toista ihmistä ja arvostamaan erilaisuutta. Kääntäkää katseenne ala-asteelle, päiväkoteihin ja koteihin ja tarjotkaa tukea ja resursseja aarteemme hoitamiseen. Kansallisen lukutaidon säilyttäminen on nimittäin huomattavasti tehokkaampaa ja halvempaa kuin sen rakentaminen kokonaan uudestaan.”

Tutkija Sari Sulkunen kirjoittaa [Helsingin Sanomien vieraskynässä](#) 10.3.2014 siitä, kuinka lukutaito alkaa kehittyä jo paljon ennen kouluikää. Lukemista arvostava ilmapiiri luo pohjan hyvän lukutaidon kehittymiselle. Suomessa lapsen ensimmäinen kosketus lukemiseen tapahtuu äitiyspakkauksen kirjan kautta. Perheen varallisuudella tai yhteiskunnallisella asemalla ei ole merkitystä, kuka tahansa voi luoda lukemista arvostavan ilmapiirin. Oman vanhemman lukemisen malli, kirjojen ja luettavan saatavuus arjessa ovat tärkeitä. Kirjoista ja luetusta on hyvä keskustella yhdessä.

Lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkija ja kriitikko Päivi Heikkilä-Haltonen avaa [Lastenkirjahylly-blogissaan](#) Lastenkirjainstituutin kevään 2014 Kirjakori-koulutuksen sisältöjä. Lehtori Juli Aerila opettaa Turun yliopiston Rauman yksikössä tulevia lastentarhanopettajia ja äidinkielen opettajia ja pohti koulutuksessa, kuinka lapset saadaan aidosti innostumaan lukemisesta. Myös Aerila korosti sitä, että vaikka koulun tehtävänä on tukea lasten lukuharrastusta, niin perusta lukemiselle rakennetaan ennen kouluikää. Lukevien vanhempien lapsista tulee lukevia lapsia.

“Lukuharrastukseen pitäisi Aerilan mukaan sitouttaa koko suomalainen yhteiskunta: kyse on kovien ja pehmeiden arvojen mittelöstä. Yhteiskunnan arvot näkyvät karulla tavalla nimenomaan poikien lukemisessa! --- Aerila muistutti, että lukuharrastus sitouttaa aikuista: jos kirjasto ei ole kulman takana, lasta pitää kuljettaa kirjastoon, joskus hyvinkin pitkien matkojen taakse. Aikuisen on myös tsemppattava lasta lukemisessa, osoitettava kiinnostusta ja herätettävä keskustelua luetusta.” (Heikkilä-Haltonen, 2014.)

Äidinkielenopettajien vinkkejä lukuinnostuksen herättämiseen (Aamulehti, 13.10.2013)

Perhetausta ja nuorisokulttuuriset mallit vaikuttavat lukemisharrastukseen ja siihen, pidetäänkö lukemista kiinnostavana vai tylsänä. Äidinkiellellä, asuinpaikalla tai sosioekonomisella taustalla ei ole havaittu olevan vaikutusta. Lukemista harrastavat nuoret eivät tutkimusten mukaan eroa ei-lukijoista: tietokone, televisio, liikunta, musiikinkuuntelu ovat samalla tavalla läsnä sekä lukemista harrastavien että ei-lukijoiden elämässä. Lukevat nuoret harrastavat kulttuuria laajemmin kuin ei-lukijat: lukemista harrastavat myös piirtävät, kirjoittavat, harrastavat musiikkia, ovat aktiivisia seura- ja yhdistystoiminnassa sekä käyvät teatterissa ja kirjastossa. Lukemista harrastavat nuoret tekevät lisäksi enemmän kotitöitä kuin muut nuoret. (Kiilakoski ja af Ursin 2014, 99.)

Erityisesti poikien lukuharrastuneisuuden vähentyminen huolestaa. Kirjailija Juha-Pekka Koskinen, äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori Janne Saarinen ja kirjaston pedagoginen informaatikko Tarja Lotvonen antoivat omat käytännölliset vinkkinsä poikien lukemaan innostamiseen [Helsingin Sanomissa](#):

- Seikkailuvetoiset ja tiiviit tarinat
- Nopeasti etenevä juoni ja paljon kerrontaa, hieman dialogia, ei runsasta kuvailua
- Erilaisia kirjoja tarjolle: myös lyhyitä ja kevyitä
- Ei pelkkiä klassikoita
- Elokuvien ja pelien kautta tutut tarinat
- Kirjallisuus tutuksi muiden tarinamuotojen kautta, samat tarinankerronnan säännöt kaikkialla
- Jos kirjasta on tehty elokuva, voidaan katsoa elokuvan alkua ja lukea lopun kirjasta
- Kirjan kieli lähellä nuorten omaa kieltä
- Henkilöt ja aihe lähellä omaa elämää
- Sarjakuvat ja tietokirjat
- Elektroninen kirja voi kiinnostaa, jos sähköiset laitteet kiinnostavat
- Kirjavinkkaus - kirjastoissa tiedetään sisällöistä
- Kirjailijavierailut
- Opettaja voi lukea ääneen myös yläluokkalaisille.

Kauhajoella koripalloa pelaavat [pojat lukevat pelireissuilla](#). Koulu ja kirjasto kokoavat kirjakassin yhdessä. Uudenlaisia lukemiseen innostavia yhteistyömuotoja on mietitty [Lukuinto](#)-kampanjassa. Valmentaja kertoo myönteisistä kokemuksista: pojat lukevat mielellään pitkillä bussimatkoilla ja luetusta myös keskustellaan yhdessä.

7. Kirjasto ja lukutaito

Kirjaston kokoelmat ja kirjastoammattilaisten hiljainen tieto ulottuvat ajassa kauas. Kirjastojen avulla on mahdollista löytää yhteys menneisiin sukupolviin ja vanhempaan kirjallisuuteen. Kirjojen kierto on nopeutunut, nykyisin kirjakaupoissa on saatavilla korkeintaan muutaman vuoden vanhaa kaunokirjallisuutta. Kirjastot ovat ainoa paikka löytää kirjallisuuden vähemmän tunnetut ja vanhemmat teokset. Kirjasto tukee lapsiperheitä lukutaidon ja -innon herättelyssä tarjoamalla laajan kokoelman kirjallisuutta, lukuvinkkejä ja lukemiseen innostavia tapahtumia. Myös erilaiset kirjallisuuspiirit ja kirjailijavierailut yhdistyvät luontevasti kirjastoihin. Aineistojen esillepano, nostot, näyttelyt, erilaiset teemahyllyt auttavat asiakkaita löytämään uutta.

Erilaiset kirjastoammattilaisten käyttämät ja kokoamat e-aineistot ja tietokannat helpottavat kirjallisuuden löytämistä. Kirjastojen verkkokirjastot tarjoavat monia hakumahdollisuuksia ja esimerkiksi Tampereen kaupunginkirjastossa jo 1970-luvulla satukortistona alkunsa saanut [Satumetso-tietokanta](#) sisältää nykyisin tuhansia tarkasti asiasanoitettuja satu- ja kuvakirjatietueita, jotka ovat haettavissa omalla hakuliittymällä. [Kirjasampo](#) puolestaan on kansallinen, monikäyttöinen kirjallisuuden verkkopalvelu. Monilla kirjastoilla on koottuna paikallisia tietokantoja, esimerkiksi Kuopiossa on Minna Canthiin keskittyvä [Minnan salonki](#). Erilaisten tietokantojen ja e-aineistojen näkyvyyttä on pohdittava: kuinka sähköinen kokoelma saadaan näkyville fyysisessä kirjastotilassa? Infotaulujen käyttö ja muu aineiston tehokas markkinoiminen ovat eräs tapa tehdä aineistoja näkyviksi.

Verkkokirjastot ympäri maan sisältävät kirjastoasioinnin lisäksi paljon erilaisista aiheista ja teemoista koottuja sisältövinkkejä monenikäisille kirjastonkäyttäjille. [PIKI-verkkokirjaston](#) sisältösivujen käyttöä tutkittiin vuonna 2013 ja pienestä otannasta oli selvästi havaittavissa, että sisältösivujen juttujen lukeminen kiinnosti ja johti usein esitellyn aineiston lainaamiseen ja varaamiseen. Kirjastojen valtakunnalliset verkkopalvelut palvelevat koko maassa: [Kirjastot.fi](#) ja [Kirjastokaista](#) tuottavat sisältöjä yhteiseen käyttöön.

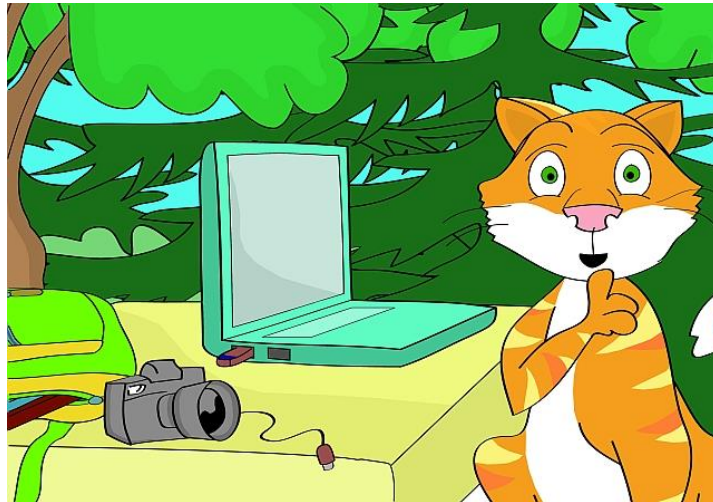
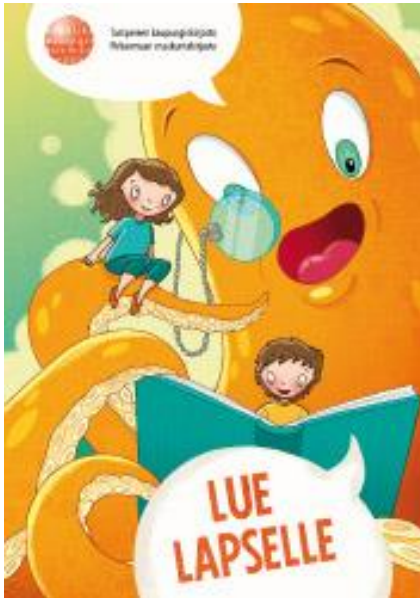
Asiantunteva kirjastohenkilökunta on lukutaidon kannalta tärkein tekijä. Kaupunginkirjastossa yleisiä asiakaspalvelukysymyksiä ovat sisältökysymykset. Lasten- ja nuortenosastolla kysytään paljon lukusuosituksia: paljon lukevien tai tiettyyn genreen innostuneiden lisäksi huolestuneet vanhemmat ja muut kasvattajat kaipaavat jatkuvasti innostavaa luettavaa toisella kymmenellä olevalle pojalle, jota lukeminen ei kiinnosta. Kirjastonhoitaja tutustuu laajasti aineistoihin ja tuoreiden, hyvien lukuvinkkien antaminen kuuluu työhön. Vinkkauksen tai aihepakettien kokoamisen lisäksi opettaja voi vaikkapa pyytää kirjastosta apua lukulistojen päivitykseen. Myös aikuislukijat kaipaavat apua uusien lukukokemusten löytämiseen.

7.1 Kirjasto alle kouluikäisten lukutaidon tukijana

Lue lapselle -neuvolaesite

Tampereella perheet saavat lastenneuvoloiden kautta kirjaston esitteen, johon on koottu lapsiperheille ajankohtaista kirjallisuutta. [Lue lapselle -esitteessä](#) on pienille sopivia kirjoja muun muassa päiväkotiin, lääkärikäynteihin, nukkumaanmenoon, isovanhempiin, sisaruksen syntymään, erilaisuuteen ja suruun liittyen. Esitteen teksti löytyy kirjaston kotisivuilta myös sähköisessä muodossa ja sen sisältöä ajantasaistetaan säännöllisesti. Kirjastojen

satutunneilla annetaan laadukkaita kirjallisia elämyksiä ja kerrotaan tarinoita. Kirjasto toivoo esitteen muistuttavan hektistä pikkulapsiarkea eläviä perheitä olemassaolostaan ja tarjonnastaan. Moni asiakas tulee kysymään kirjastosta esitteen kirjoja: nuorten vanhempien kirjastonkäytössä saattaa olla vuosien tauko, joten konkreettinen ja käteen ojennettava esite tuo kirjaston mieleen uudessa elämäntilanteessa.

Kirjatin mediamatka

Systemaattinen mediakasvatus on syytä aloittaa jo alle kouluikäisten lasten kanssa. Erilaiset mediat ovat läsnä jo pienen lapsen elämässä, eikä hänellä ole luonnostaan taitoja ja kykyjä ymmärtää niiden erityispiirteitä. Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskuksen Suvi Tuominen puhuu mediakasvatustyön tärkeydestä [Tietoasiantuntija-lehden numerossa 2 - 3/2013](#):

“Media on koko ajan merkittävämpi osa elämäämme. Lapset alkavat käyttää mediaa yhä nuorempina. Mediakasvatustyö pitää aloittaa jo 0-vuotiaista. Lapsi imee kaiken ympäristöstään, joten on erittäin tärkeää, että vanhemmat miettivät tietoisesti tapaa, jolla he käyttävät mediaa lapsen läsnä ollessa. 5 - 6 -vuotiaatkaan eivät yleensä osaa erottaa faktaa fiktiosta, sillä heillä ei ole vielä kehittynyt kriittisen ajattelun mekanismeja. Tarvitaan siis ohjausta ja asennekasvatusta. Mediataitoja pitää myös päivittää jatkuvasti.” (Tuominen 2013, 11)

Tampereen kaupunginkirjaston tietoreilla käy vuosittain toista sataa esikoululaisryhmää mediakasvatuksen opetuksessa. Esikoululaisia varten on kehitetty pelillinen [Kirjatin Mediamatka](#), jonka avulla käydään läpi internetiin, tietokoneisiin ja erilaisiin mediaympäristöihin liittyviä asioita.

Kirjatin mediamatkasta tehdään vuoden 2015 aikana yhteistyössä Helsingin kaupunginkirjaston kanssa mobiililaitteilla toimiva ja sisällöltään päivitetty versio. Helsingin kaupunginkirjaston [Mediataikuri-hankkeessa](#) kerätään ja kehitetään yleisemminkin kirjastoissa alle kouluikäisten kanssa tehtäviä yhteistyömalleja kaikkien kirjastojen mediakasvatustyön tueksi.

Lastentapahtumat ja aineistoesittelyt

Muita alle kouluikäisten kirjastopalveluja ovat lasten tapahtumat, esimerkiksi vauvaloruttelut ja satutunnit ovat suosittuja. Kulttuuripalvelujen ja kirjaston osin yhteistyössä järjestämät konsertit ja teatteriesitykset keräävät runsaasti yleisöä. Alle kouluikäisten lukutaitokasvatuksen tukeminen on ennen muuta vanhempien ja muiden kasvattajien lukutaitotyön tukemista.

Lisäksi kirjastolaiset kokoavat erilaisia aineistopaketteja päiväkodeille, yksittäisille asiakkaille ja museoille. Tampereella esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton Laivapuiston perhetaloon kerätään kuukausittain aineistovinkkejä pääkirjaston lasten- ja nuortenosastolta. Kirjastoauto kuljettaa aineistoja päiväkodeille ja alakouluille, joilla on pitkä matka lähimpään kirjastoon.

7.2 Kirjasto peruskouluikäisten lukutaidon tukijana

Koulussa opitaan lukemaan, saadaan erilaiset tekstit ja lukemisen tekniikka haltuun. Tarvitaanko lukutaidon oppimiseen kirjastoa? Valtaosassa Suomen peruskouluista ei ole koulukirjastoa. Meillä ei ole koulukirjastolakia, kuten esimerkiksi Tanskassa ja Ruotsissa. Suurin osa maamme peruskouluista käyttää yleisten kirjastojen palveluita. Tampereella osa lähikirjastoista sijaitsee samassa rakennuksessa koulun tai oppilaitoksen kanssa (Nekala, Härmälä, Peltolampi, Koivistonkylä, Pellervo, Sampola, Messukylä, Kämmenniemi, Terälahti) tai sijaitsee muuten koulujen välittömässä läheisyydessä. Esimerkiksi toukokuussa avattu Lielahden aluekirjasto sijaitsee lähellä muutaman vuoden sisällä 900 - 1 000 oppilaan yhtenäiskouluksi kasvavaa Lielahden koulua. Kirjastoautot ja lähikirjastot tarjoavat aineistoja lukutaidon monenlaisten ulottuvuuksien vahvistamiseen. Kirjastojen ja koulujen erillisyydessä on hyvänä puolena se, että yleinen kirjasto tulee paikkana tutuksi ja sen käyttö koulun ulkopuolella jatkunee, koska palvelut tulevat tutuksi eivätkä yhdisty liian tiiviisti pelkkään koulutyöhön. Oppilaiden lukutaidon vakiinnuttaminen on sekä koulun että kirjaston tavoitteissa.

Koulun ja kirjaston yhteistyö: alakoulut

Alakoulun tavoitteet ovat opetussuunnitelmassa kirjaston käyttöön liittyviä opetuksellisia tavoitteita, näin ne on kirjattu Tampereella [Koulun ja kirjaston yhteistyösuunnitelmaan 2012 - 2015](#) (s.13-14):

Esiopetus

- tutustutaan kirjastoon
- opetellaan lainaamaan ja palauttamaan
- käyttäytyminen kirjastossa
- lukemaan innostaminen

Esikoululaisia kutsutaan kirjastoon sekä mediakasvatukselliseen opetukseen tietotoreille ([Kirjatin Mediamatka](#)).

Tutustutaan omaan lähikirjastoon tai esikoululla käyvään kirjastoautoon.

1. luokka

- tutustutaan kirjastoon
- opetellaan lainaamaan ja palauttamaan

- käyttäytyminen kirjastossa
 - lukemaan innostaminen
 Kouluilla, joilla käy kirjastoauto, järjestetään opastusta palveluiden käytöstä.
 Tutustutaan omaan lähikirjastoon tai koululla käyvään kirjastoautoon, ja opetellaan käyttämään kirjaston palveluja.

2. luokka

- tutustutaan kirjastoon
- opetellaan lainaamaan ja palauttamaan
- käyttäytyminen kirjastossa
- lukemaan innostaminen

Kaikki luokat kutsutaan kirjastoon.

Ohjatulla kirjastokäynnillä:

- tehdään selväksi ero kauno- ja tietokirjallisuuden välillä
- kerrotaan kirjaston käyttöön liittyvistä käytännön asioista (Käy kirjastossa -sivut)
- esitellään oman kirjaston tiloja ja kirjastoon sopivaa käyttäytymistä
- oppilaita opastetaan valitsemaan itseään kiinnostavaa ja lukutaitoaan vastaavaa luettavaa (Voidaan esitellä erilaisia lukudiplomeja.)

Tärkeintä tällä vierailulla on perusluottamuksen luominen kirjastoa kohtaan.

Käytetään oman lähikirjaston tai koululla käyvän kirjastoauton palveluja.

3. luokka

- osataan hyödyntää aakkostamista kirjastossa
- opetellaan tiedonhankintaa
- tietokirjat
- omalle lukutaidolle sopivan kirjallisuuden löytäminen
- lukemaan innostaminen

Kaikki luokat kutsutaan kirjavinkkaukseen kirjastoon tai kirjastonhoitaja tulee koululle.

- kirjavinkkaus on osa Tampereen kaupungin Taidekaari-kulttuurikasvatusohjelmaa
- teemoina ovat [sanataide ja teatteri](#).

Käytetään oman lähikirjaston tai koululla käyvän kirjastoauton palveluja.

4. luokka

- kirjaston perusluokituksen opettelua
- verkkokirjaston käyttö
- kirjojen haku ja varaaminen
- opetellaan tiedonhankintaa
- tietokirjat
- lukemaan innostaminen

Kaikki luokat kutsutaan kirjastoon.

Ohjatulla kirjastokäynnillä:

- selostetaan pääpiirteittäin hyllyluokitus ja hyllyjärjestys
- esitellään hakuteosten rakenne (sisällysluettelot ja hakemistot)
- opetellaan yksinkertaista tiedonhakua ja verkkokirjaston käyttöä (tiedonhaun mobiilitehtävien avulla, joko omilla älylaitteilla, kirjaston tableteilla tai tietokoneilla)
- kerrotaan varauksenteon periaatteista

Käytetään oman lähikirjaston tai koululla käyvän kirjastoauton palveluja.

5. luokka

- kirjaston perusluokitus
- tiedonhakutaitojen syventäminen
- tutustuminen monipuolisesti erilaiseen kirjallisuuteen
- verkkokirjaston käyttö

Verkkokirjaston hyödyntäminen kouluissa sosiaalisen median käytön opetuksessa. Käytetään oman lähikirjaston tai koululla käyvän kirjastoauton palveluja.

6. luokka

- kirjaston perusluokitus
- tiedonhakutaitojen syventäminen
- tutustuminen monipuolisesti erilaiseen kirjallisuuteen
- verkkokirjaston käyttö

Verkkokirjaston hyödyntäminen kouluissa sosiaalisen median käytön opetuksessa. Käytetään oman lähikirjaston tai koululla käyvän kirjastoauton palveluja.

Alakoululaisten osalta koulun ja kirjaston yhteistyö sujuu hyvin. Opettajat ja luokat tulevat mielellään kutsutuille opetuskäynneille ja vinkkauksiin. Luokanopettajien aikataulussa on joustovaraa ja käyntien sovittelu koulun ja kirjaston arkeen onnistuu yleensä hyvin. Pirkanmaan alueella suunniteltuja yhteisiä opetusmateriaaleja, kuten [Käy kirjastossa -sivustoa](#) ja [tiedonhaun tehtäviä](#) käytetään 2.- ja 4.-luokkien tiedonhakuun ja kirjastonkäyttöön keskittyvillä opetuskäynneillä. Jokaisella koululla on oma [vastuukirjastonsa](#), jonne suunnitelmaan kirjatut käynnit tehdään.

Tampereen kaupungin [Taidekaari-kulttuuriohjelmassa](#) tutustutaan luokka-asteittain erilaisiin taidemuotoihin ja kulttuuripalveluihin: käydään museoissa, konserteissa ja teatterissa. Kirjasto on mukana 3.-luokkalaisten sanataidekasvatuksessa: lapset käyvät lukuvuoden aikana teatterissa ja kirjavinkkauksessa.

Uutena alakouluille suunnattuna palveluna aloitettiin syksyllä 2013 alakoulun 5.-luokkien musiikkivinkkaukset pääkirjaston musiikkiosastolla. Vinkkaukset nivottiin Taidekaari-kulttuuriohjelmaan, jossa tämän luokka-asteen painotuksena on musiikki. Luokat käyvät kaupunginorkesterin konsertissa ja tämän lisäksi kirjastossa maailman musiikkia laidasta laitaan sekä siihen liittyvää musiikkiaiheista kirjallisuutta esittelevässä [vinkkauksessa](#). Kirjastossa yhteistyö toi helpotusta luokkien ja opettajien tavoittamiseen. Taidekaaren kautta ohjelmaan sitoutuneet opettajat oli helppo tavoittaa ja vinkkausaikojen sopiminen hoitui keskitetysti. Vuoden 2013 marraskuinen kokeilu toi mukanaan niin paljon mukaan haluavien opettajien yhteydenottoja, että musiikkiosaston henkilökunta järjesti vastaavan vinkkausrupeaman myös kevätlukukaudella. Vinkkaukset jatkuvat syksyllä 2014 uusien 5.-luokkalaisten kanssa.

Koulun ja kirjaston yhteistyö: yläkoulut

Gunilla Molloy on tutkinut yläkoululaisten lukemista Ruotsissa (2003):

Molloy huomasi, että murrosikäiset sanoivat monesta (koulussa tarjotusta) kirjasta, että he eivät ole siitä kiinnostuneita. Heistä ehdotetut kirjat olivat tylsiä. Murrosikäiset halusivat kaunokirjallisuutta lukiessaan oppia elämästä ja yhteiskunnasta, jossa elävät. He haluavat lukea tekstejä, joista he löytävät itsensä. Opettajan rooli on auttaa oppilaita keskustelemaan heitä kiinnostavista asioista. Se ei onnistu, jos opettaja keskittyy vain teoksen kirjalliseen

muotoon, sen tapahtumapaikkaan ja aikaan. Nuorten kanssa pitäisi ottaa esiin eettisiä ongelmia ja lukemisen tulisi olla esteettistä. (Sarmavuori, 2011, 126 - 127.)

Erityisesti poikien oli tutkimuksen mukaan vaikea kiinnostua, haastatellut ruotsalaispojat eivät lue koulussa tarjottuja kirjoja, mutta muita kyllä. Pojat ottavat etäisyyttä lukemiseen samoista syistä kuin he ottavat etäisyyttä kouluun, sanoo Molloy. Lukemiset pitäisi valita niin, että ne liittyvät oppilaiden kokemuksiin: keskustelujen ja pohdinnan kautta nuorille lukijoille tulee tunne omien näkemysten merkityksellisyydestä. Yhteisissä kirjallisuuskeskusteluissa opitaan myös huomaamaan, kuinka monenlaisia mielipiteitä sama kirja voi herättää. (Sarmavuori 2011, 133)

Kirjavinkkaus on kirjastojen vastaus siihen, kuinka lasten ja nuorten lukuharrastusta voidaan aktivoida. Kuulijoille kerrotaan houkuttelevasti erilaisista aineistoista: niistä voidaan nostaa esiin huippukohtia, jotka koukuttavat kuulijaa tutustumaan lisää. Kirjojen lisäksi voidaan vinkata esimerkiksi pelejä ja musiikkia. Vinkkauksessa voidaan myös yhdistellä eri aineistolajeja. Suomessa kirjavinkkarit ovat hyvin verkostoituneita: [Kirjavinkkariyhdistys](#) kouluttaa, antaa kollegiaalista tukea ja esittelee [blogissa](#) erilaisia vinkkauksia.

Lokakuussa 2013 Tampereen pääkirjastossa järjestettiin koulutuspäivä, jonka aiheena oli yläkouluysteistyö. Päivään osallistui lähes 70 henkeä. Puheenvuoroissa kuultiin muun muassa eri puolilla maata tehtävästä yläkoulujen ja kirjastojen yhteistyöstä sekä kirjastolaisten että opettajien näkökulmasta. Esiin nousi kirjavinkkauksen suuri tarve, johon kirjasto ei ole pystynyt riittävästi Tampereella vastaamaan. Siihen pyritään panostamaan tulevaisuudessa.

Vuonna 2014 otetaan ensimmäiset askeleet yläkoulujen 8.-luokkalaisten vinkkausten saamiseksi samalla tavalla Taidekaaren piiriin kuin ne alakoulujen 3.-luokilla ovat. Pääkirjaston lasten- ja nuortenosasto pilotoi genrevinkkauksia Linnainmaan koulun kuuden luokan kanssa joulukuussa 2014. Resurssikysymyksiä on pohdittava: voidaanko kaikkien kaupungin 8.-luokkien vuosittaisiin vinkkauksiin sitoutua vähenevällä henkilöstömäärällä? On myös mietittävä sitä, mihin panostetaan. Entä jos koulut yhä enenevässä määrin toivovat vinkkausta tiedonhaunopetuksen sijaan? Pystymmekö suoraan erilaisin toimin vastaamaan kysyntään, vai onko jostain muusta luovuttava? Kuinka paljon vinkkausten valmisteluissa voidaan tehdä yhteistyötä, niin että yhä useammalla kirjastonhoitajalla olisi mahdollisuus vinkata?

Palautetta nuorten lukemaan innostamisesta saatiin Liisa Hopian [Pro gradu -työssä](#) yläkoulun opettajille keväällä 2014 tehdyssä kyselyhaastattelussa. Kirjastoyhteistyön suurimmiksi haasteiksi opettajat näkivät nuorten lukutaidon puutteet ja asenteen kirjastoa kohtaan sekä aikataululliset ja muut käytännön ongelmat käynnin kulussa. Haastatelluilla 12 tamperelaisella opettajalla oli vaihtelevia kokemuksia kirjaston järjestämisestä tiedonhankinnan opetuksista. 7.-luokkalaisille suunnattu yleiskäynti sai osakseen eniten kritiikkiä. Kirjastossa on tiedostettu opetuksen puutteet: yleisluonteinen käynti ilman erityistä tiedontarvetta ei ole oppilaista motivoiva. Lisäksi yhdelle käynnille kasataan usein liaksi asiaa.

Omakohtaiset kokemukseni ovat opettajien kommenttien kanssa samansuuntaisia. Yleiskäynti ja tutustuminen kirjastoon ovat tärkeitä, sillä osalla oppilaista ei ole mielikuvaa alakoulun kirjastokäynneistä, kirjastokortti on kadoksissa tai koulun vaihtumisen myötä myös lähikirjasto muuttuu toiseksi. Käynnin sisältö on suunniteltava tarkoin, jotta se motivoi kirjastonkäyttöön ja avaa silmät nähdä kirjaston tarjonta. Itsetekeminen ja osallistaminen ovat parhaat keinot sisäistää kirjaston hyöty ja arvo niin koulutyössä kuin vapaa-ajalla. Esimerkiksi kirjastosuunnistukset, mobiililaitteiden käyttö [tiedonhaun tehtäviä tehtäessä](#) ja lopputöihin ja [tutkielmiin räätälöidyt opetukset](#) ovat toimineet hyvin.

Erityisesti 9.-luokkalaisille suunnattu opetuspaketti on Liisa Hopian tutkimuksen mukaan koettu hyödylliseksi ja motivoivaksi. Siinä tiedonhankinnan opetus kohdistuu koulussa tekeillä olevaan kirjailijatutkielmaan. Kirjasto on apuna työn tietyissä vaiheissa: oppilaat saavat vinkkejä omaan työhönsä sopivaan tiedonhakuun ja lähdekritiikkiin. Vastuu koko työstä ja sen eri vaiheista on opettajalla, mutta tiedonhaun ja oman työn lähteiden arviointiin saa apua kirjastokäynnillä. Todellisiin tiedontarpeisiin kohdistuvat opetuskäynnit ja ylipäätään opetuskäyntien sisältöjen muuttaminen nykyistä toiminnallisempaan ja osallistavampaan suuntaan ovat tulevaisuuden tavoitteita kirjastossa.

Tampereella yläkoulut käyvät [aluekirjastoissa tai pääkirjastossa](#). Seuraavat yläkoulun tavoitteet ovat nykyisessä opetussuunnitelmassa kirjaston käyttöön liittyviä opetuksellisia tavoitteita. Näin ne on kirjattu [Koulun ja kirjaston yhteistyösuunnitelmaan 2012-2015](#) (s.15-16):

7.luokka

- erilaisten tiedonhankintatapojen käyttö
- lähteiden luotettavuuden ja käyttökelpoisuuden arviointi
- erilaisiin teksteihin tutustuminen
- lukuharrastuksen monipuolistaminen
- lukukokemusten jakaminen
- kaunokirjallisuuden pääajit
- kirjallisuuden peruskäsitteet

Kaikki 7. luokat kutsutaan pääkirjastoon tai lähimpään aluekirjastoon.

Ohjatulla kirjastokäynnillä:

- opetetaan tiedonhakua kirjaston aineistotietokannasta
- opetetaan ymmärtämään luokituksen ja asiasanoituksen periaatteita
- esitellään kirjaston kotisivuja
- esitellään verkkokirjaston sisältöosuksia ja vuorovaikutteisia palveluja (mm. tägittämistä, arvioiden tekemistä, omien tietojen tarkastelua)
- esitellään kirjastossa käytettäviä tietokantoja
- esitellään verkkolähteitä ja muita verkkosisältöjä (käyntiin varattava kaksoistunti)
- tähdennetään lähteiden arvioinnin tärkeyttä

Ohjatun kirjastokäynnin lisäksi:

- pyydetäessä räätälöityjä opetuskäyntejä kirjastoon tavoitteisiin liittyen kaikissa oppiaineissa
  - pyydetäessä lisätukea koulussa toteutettavaan opetukseen: esimerkiksi valikoituja kirjastoja eri oppisisällöistä ja kaunokirjallisuuden päälajeista
  - verkkokirjaston hyödyntäminen lukukokemuksen jakamisessa.
- Lisäksi käytetään oman lähikirjaston palveluja.

8.luokka

- lukuharrastuksen monipuolistaminen
- eettinen ja esteettinen tietoisuus, käsityskyky omasta ja muista kulttuureista laajenee
- kaunokirjallisten tekstien tulkinta ja tarkastelu
- lukukokemuksen jakaminen tehtävämukaisesti
- tekstilajeista arvostelu
- kaunokirjallisuuden alalajeja

Verkkokirjastossa (tai esimerkiksi [Sivupiirissä](#)) on mahdollista arvioida teoksia ja jakaa lukukokemuksia. Opastusta tähän saa tarvittaessa kirjastosta.

Lisäksi käytetään oman lähikirjaston palveluja.

9.luokka

- kansanperinne, näytelmäteksti
- tutkielmatyöt, yksinkertaiset lähdemerkinnät ja lähdeluettelo
- Suomen kirjallisuushistorian pääpiirteet, keskeisimmät kirjailijat ja teokset
- tekstien tyylillinen pääjako
- suomen kielen vaihtelu

Lukuvuoden aikana useissa kouluissa tehdään kirjallisuuden tutkielma (kotimaisesta kirjailijasta). Siihen liittyen on mahdollista varata aika ohjatulle kirjastokäynnille, jonka aikana kerrataan aiemmin käsiteltyjä asioita.

Konkreettinen tutkielmaan liittyvä tiedontarve syventää tiedonhankintataitojen oppimista:

- opetetaan omaan tutkielma-aiheeseen liittyvää tiedonhakua kirjaston aineistotietokannasta -opetetaan ymmärtämään luokituksen ja asiasanoituksen periaatteita
- esitellään oman tutkielman kannalta tärkeitä kirjastossa käytettäviä tietokantoja
- esitellään omaan tutkielmaan soveltuvia verkkolähteitä -tähdennetään lähteiden arvioinnin tärkeyttä.

Muiden oppiaineiden yhteydessä tehtäviin tutkielmiin ja esityksiin (kaikilla luokka-asteilla) liittyen on mahdollista pyytää räätälöityä opetuskäyntiä kirjastoon. Rajalliset resurssit eivät valitettavasti tällä hetkellä mahdollista kaikkiin toiveisiin vastaamista. Parhaiten oman oppiaineen tai tietyn aihealueen ympärille rakennettava opetuskäynti onnistuu, kun sen suunnitteluun voidaan panostaa. Kirjastoon kannattaa ottaa yhteyttä hyvissä ajoin. Lisäksi käytetään oman lähikirjaston palveluja.

10.luokka

Aiempien asioiden kertaamista. Käytetään oman lähikirjaston palveluja

7.3 Esimerkkejä Tampereen kaupunginkirjaston muista lukutaitoa tukevista palveluista peruskouluikäisille

Edellisessä luvussa kuvattujen yhteistyösuunnitelman mukaisten kirjastopalveluiden lisäksi kirjasto tarjoaa monenlaista tekemistä vapaa-ajalla. Kirjaston tapahtumista monet tukevat ja vahvistavat välillisesti pidempien tekstien syvälukutaitoa. Pelipäivät ja leffapiirit tukevat omalta osaltaan digitaalisia lukutaitoja ja niveltävät niitä tekstilukutaitoihin. Esimerkiksi Nuorten leffapiirissä katsotut elokuvat liittyvät aina aiemmin julkaistuun kirjaan ja siitä voidaan yhdessä puhua elokuvan katsomisen jälkeen sekä tekstitasolla että visuaalisena kokemuksena. Suositut lukukoirat tukevat lukuharrastuksen kehittymistä lukija kerrallaan. Lukukoiria on kirjastoissa eri puolella Suomea jo paljon, Tampereella [Lue luppakorvalle](#) -toimintaa on ollut vuodesta 2013.

Lokakuussa 2014 Tampereen kaupunginkirjaston lasten- ja nuortenosastolla aloitettiin [Lasten Parlamenttien](#) kanssa kirjastoministeritoiminta. Alueellisissa kokoontumisissa kuullaan lasten mielipiteitä ja ehdotuksia kirjaston suhteen. Nuorten mielipiteitä on kartoitettu Nuortenraadissa syksyllä 2013. Lapsilta ja nuorilta saadaan ehdotuksia tiloista, palveluista ja aineistoista.

Monet kirjastot käyttävät erilaisia asiakasraateja suunnitellessaan tilojen remontteja tai palveluidensa tehokkaampaa kohdentamista tietyille asiakasryhmille. Asiakkaiden kuuntelemisesta on molemminpuolista hyötyä: kirjasto saa kullanarvoista tietoa käyttäjistä, jotka puolestaan saavat äänensä kuuluville palveluiden ja toiminnan kehittämisessä.

Seuraavaan kaavioon on koottu erilaisia Tampereen kaupunginkirjaston yksiköissä järjestettyjä lasten- ja nuortenkirjastopalveluja. Koululuokille suunnattujen opetuskäyntien ja vinkkausten lisäksi on tärkeää tarjota turvallinen vapaa-ajanviettopaikka monipuolisine aineistoineen ja palveluineen. Opettajille, lähihoitajaopiskelijoille ja muille aikuisryhmille suunnatut koulutustilaisuudet ja luennot palvelevat välillisesti lukutaitoaan kehittäviä lapsia ja nuoria.

7.4 Lukiolaiset ja muut toisen asteen opiskelijat kirjastossa

Lukioiden ja toisen asteen oppilaitosten oppilaiden kirjastonkäyttö ei ole Tampereella ollut yhtä systemaattista kuin koululaisten. Useilla toisen asteen oppilaitoksilla on omat koulukirjastonsa ja opettajat saattavat odottaa, että muu kirjastonkäyttö ja tiedonhaku sujuu oppilailta itsenäisesti ilman yhteiskäyntejä. Yksittäiset opettajat ovat kuitenkin käyttäneet opiskelijoitaan kaupunginkirjastossa esimerkiksi kurssiin liittyvään tutkielmaan tai esitykseen liittyvään tiedonhakuun räätälöidyssä opetuksessa.

Tampereen lukioista muutamat sijaitsevat yleisen kirjaston kanssa samassa rakennuksessa, jolloin tiivis yhteistyö on luontevaa. Esimerkiksi Sampolan ja Pellervon kirjastoissa ensimmäisen vuoden lukiolaiset saavat yleisopastuksen ja tarvittaessa tiettyihin kursseihin liittyviä muita opetuksia.

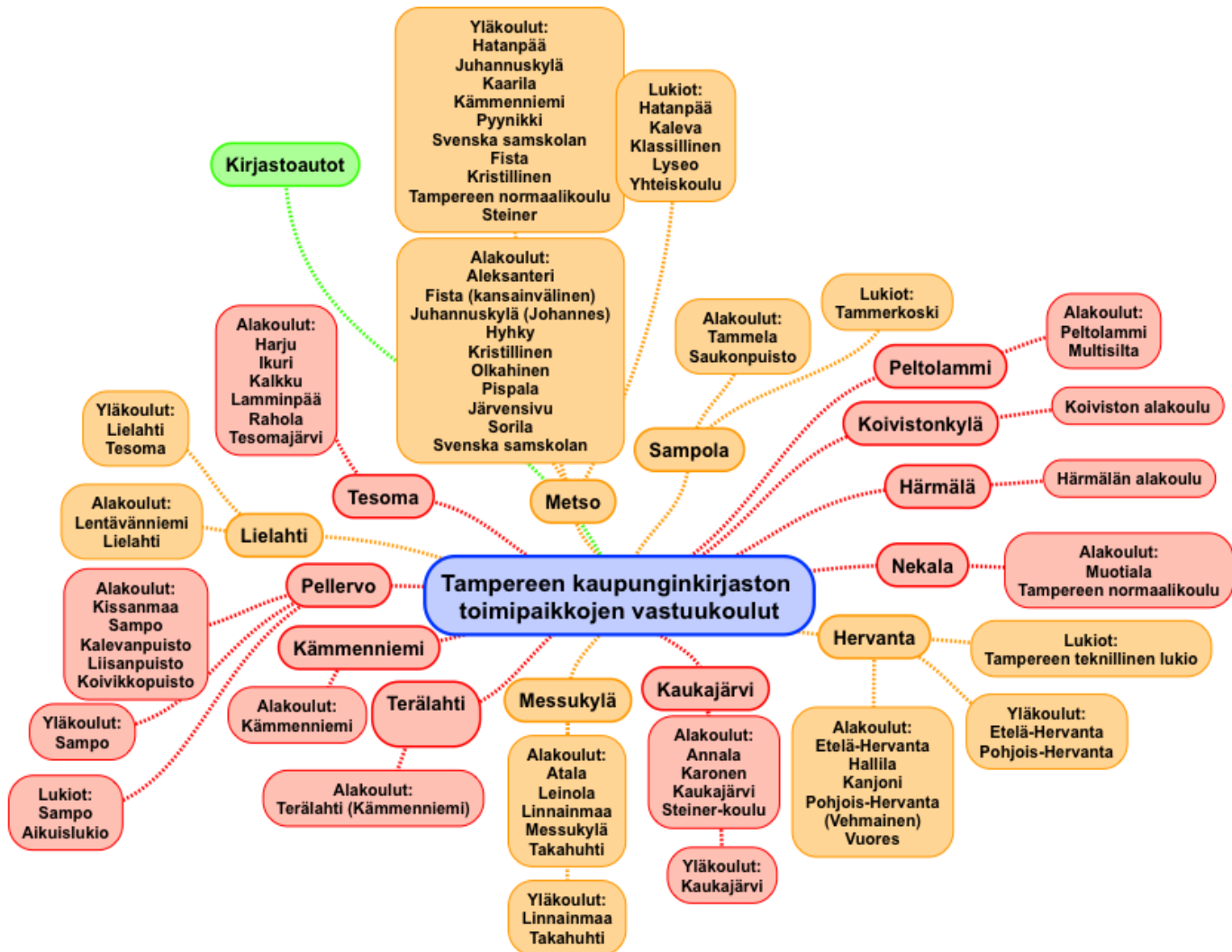
Nelivuotinen Tieto haltuun -hanke (2008 - 2012) antoi Tampereen seudun toisen asteen oppilaitoskirjastoille piristysruiskeen. Uusia kirjastoja perustettiin ja koulujen kokoelmia ajantasaistettiin sekä vietiin [TOKI-tietokantaan](#). Tiedonhankintataitojen ja kirjastonkäytön opetuksesta tuli arkipäivää. Valitettavasti informaattikkoa ei vakinaistettu hankkeen päätyttyä. Oppilaitokset kuitenkin ymmärtävät hankkeen myötä kirjastopalveluiden tärkeyden opetuksen tukipalveluna ja yhteistyö oppilaitosten ja yleisen kirjaston kanssa jäi pysyväksi: muun muassa ohjausryhmä kokoontuu edelleen säännöllisesti ja kaupunginkirjastossa tehdään yhteistyötä lukioiden kanssa. Lukioilla on omat [vastuukirjastonsa](#) samaan tapaan kuin peruskouluilla.

Ensimmäisen vuoden lukiolaisille suunnattu kirjastoon tutustuminen on syksystä 2014 alkaen järjestetty pääkirjastossa QR-koodien avulla [Kirjastopolku](#)-suunnistuksena. Opiskelijat tutustuvat kirjastoon ja sen palveluihin mobiililaitteiden kanssa kiertäen. Kaupunginkirjasto ei ole voinut toistaiseksi tarjota kirjavinkkausta systemaattisesti kaikille toisen asteen oppilaitoksille. Yksittäisiä opiskelijaryhmiä vinkkauksissa on opettajien pyynnöstä käynyt, mutta vähäisten resurssien vuoksi vinkkausta ei ole voitu markkinoida kaikille. Lisäksi pääkirjaston tietopalveluosasto järjestää lukiolaisille opetusta lehtiin ja historian 2. kurssiin liittyen.

Tampereen kaupunginkirjaston toimipaikkojen vastuukoulut

Jokaiselle Tampereen koululle on mietitty sopiva kirjasto, johon sovitut kirjastokäynnit tehdään. Valinnassa on huomioitu kirjaston koko ja kulkuyhteydet. Yläkoululaiset käyvät pääsääntöisesti aluekirjastoissa tai pääkirjastossa, alakoululaisten opetuskäyntejä ja vinkkauksia on myös pienemmissä lähikirjastoissa. Lasten lukutaidon tukemiseksi kirjastossa tehdään yhteistyötä koulujen ja oppilaitosten kanssa. Kirjastolla ja perusopetuksen kouluilla on yhteistyösuunnitelma, jossa määritellään millaisia palveluja kirjastot tarjoavat eri-ikäisille koululaisille. Jokaisella koululla on kirjastoyhdysopettaja ja kaupungissa on määritelty alueellisesti, missä kirjastossa kukin koulu käy tiedonhankinnan opetuksissa ja vinkkauksessa.

Yhteistyösuunnitelman mukaisten käyntien lisäksi Tampereen kaksi kirjastoautoa käyvät viikottain noin 25 alakoululla:

7.5 Aikuisväestön lukutaitoa tukevat kirjastopalvelut

Lasten ja nuorten lukutaitoa tukevien kirjastopalveluiden tavoitteena on lukutaidon vakiinnuttaminen. Aikuisille kirjasto tarjoaa monenlaista luettavaa ja auttaa lukutaidon monipuolistamisessa sekä tutustuttaa heitä lasten ja nuorten mediamaailmaan. Opettajille ja muille lasten kanssa työskenteleville sopivat kirjaston koulutukset ovat kasvattaneet suosiotaan: muun muassa vuosittain järjestettävälle Kirjakutsuille osallistuu kaikkien luokkasteiden opettaja.

Tampereen kirjastoissa järjestetään Kirjahetkiä, joihin on matala kynnys osallistua. Kirjahetkiin voi osallistua, vaikka ei olisi tutustunut teemaan aikaisemmin. Jokaisella kerralla on oma aiheensa ja tavoitteena on esitellä vähemmän tunnettua kirjallisuutta noin kymmenen teoksen verran. Toinen matalan kynnyksen toistuva kirjallisuustapahtuma pääkirjastossa on Illan kirja, joka on avoin lukupiiri. Illassa keskustellaan kirjasta ja osallistujat pääsevät kertomaan omat mielipiteensä ja tunteuksensa teoksesta. Vetäjä toimii keskustelun herättelijänä, mutta

osallistujat ratkaisevat sen suunnan. Illan kirjasta voi tulla keskustelemaan, vaikka ei olisi lukenut kirjaa. Syksyllä 2014 Pauliina Rauhalan Taivaslaulu keräsi yhteen 25 kirjasta kiinnostunutta. Keväällä 2015 vuorossa ovat kotimaiset klassikot ja keväällä järjestettävät Leffalauantait nivoutuvat osin Illan kirjoihin. Runohetket, kirjailijavierailut, musiikkitapahtumat ja live-keikat ovat myös suosittuja kaikille suunnattuja matalan osallistumiskynnyksen kirjastotapahtumia. Aineistoesittelyjen ja tapahtumien lisäksi asiakkaiden lukutaitoa tukevat aineiston esillepano sekä laadukas ja ammattitaitoinen kokoelmatyö.

Lasten- ja nuorten lukuharrastuksesta kannetaan huolta. Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimusten mukaan tosiasia kuitenkin on, että huolissaan olevat aikuiset, esimerkiksi opettajat, tutkijat ja vanhemmat lukevat itse keskimääräisesti nuoria vähemmän. (Kiilakoski ja af Ursin 2014, 101.)

Tietotoreilla kysytään "Painanko ok vai kankeli?"

Tampereen kaupunginkirjastossa on kolme tietotoria: ne sijaitsevat Hervannan, Lielahden ja Sampolan kirjastoissa. Tietotorit rohkaisevat tutustumaan digitaaliseen kulttuuriin, tietokoneeseen ja nettiin. Toreilla käy esiopetusryhmiä, koululaisia ja aikuisryhmiä. Internetin ja sähköpostin peruskurssien lisäksi järjestetään erilaisia teemakursseja esimerkiksi tietoturvaan, kuvankäsittelyyn, uusiin käyttöjärjestelmiin, sosiaaliseen mediaan, ilmaisohjelmiin, tekstinkäsittelyyn ja tietokoneen päivittämiseen liittyen. Tietotorien palvelut, laitteet ja ohjelmat ovat käytettävissä myös kurssien ulkopuolella ja henkilökohtaisen opastusajan voi varata, muun muassa digitointiin ja editointiin saa apua tietotorilta.

Tasa-arvoisten ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoaminen väestölle asuinpaikasta riippumatta perustuu kirjastolakiin. Nykymaailmassa tarvittavat kansalaisvalmiudet ja hyvät tietoyhteiskuntataidot halutaan saada kaikkien kuntalaisten ulottuville. Verkkopalveluiden yleistymisen tuo peruskursseille jatkuvasti uusia osallistujia. Osallistujat saavat kursseilta alkustartin nettimaailmaan ja heille tarjotaan tasavertainen ja ilmainen mahdollisuus löytää digiviidakossa perille.

Aikuisten perustaitoja on tutkittu kansainvälisellä PIAAC-tutkimuksella (The Programme for the International Assessment of Adult Competencies). OECD:n tutkimukseen osallistui 24 maata: suomalaisten aikuisten keskimääräinen lukutaito ja numerotaito osoittautuivat vertailussa erinomaisiksi, mutta myös taidot heikosti hallitsevia on paljon. Ikä jakaa aikuisten osaamista Suomessa: vanhimpien ikäryhmien ja parhaiten menestyvien ikäryhmien (20 - 39 -vuotiaiden) erot lukutaidossa, numerotaidoissa ja tietotekniikkaa soveltavassa ongelmanratkaisussa olivat [hyvin suuria](#).

Tietotorien koulutuksessa tavoitteena on se, että asiakas tekee itse: hänen puolestaan ei tehdä asioita vaan hän oppii tekemällä. Kotikäyntejä tai puhelinneuvontaa ei järjestetä, eikä asiakkaiden laitteita korjata. Kirjaston roolia kouluttajana pohditaan, maksuttomilla kursseilla ei ole tarkoitus kilpailla kaupallisten toimijoiden tai esimerkiksi työväenopiston koulutusten kanssa.

Suurin osa tietotorien asiakkaista on 65 - 74 -vuotiaita, alle 45-vuotiaita ei juurikaan käy kursseilla. Noin 60 % osallistujista on naisia. Ryhmät ovat haastavia, sillä osallistujien pohjatiedot ja -taidot vaihtelevat suuresti ja kyvyssä oppia ja omaksua uusia asioita on eroja.

Tietotorien tulevia palveluja pohdittaessa on huomioitava se, että niiden tekniikka ja laitteet ovat ajantasaisia ja että uusien kaupunginosien ja alueiden palvelut pystytään turvaamaan.

Myös uusille asiakasryhmille tarjottavia palveluja on mietittävä, millaisia palveluja esimerkiksi maahanmuuttajat tarvitsevat?

Ikäihmiset ja kirjasto

Hyväkuntoinen varttunut väki käyttää aktiivisesti kirjastopalveluja kirjastoissa ja tietotoreilla. Iän karttuessa ja kunnon heikentyessä on mahdollista kääntyä koti- ja laitospalveluiden puoleen. Koti- ja laitospalveluissa henkilökunnan ja henkilökohtaisen palvelun merkitykset korostuvat. Osaston kokoelma on mietitty oman asiakaskunnan tarpeisiin. Osa asiakkaista pääsee asioimaan palvelukeskusten, vanhainkotien tai sairaaloiden kirjastoissa, mutta kotipalveluasiakkaille kirjaston kokoelmat ja palvelut välittyvät heitä palvelevan henkilökunnan näköisinä. Lainaustalveluiden lisäksi tärkeään osaan ovat nousseet elämykselliset ohjelmat, kuten moniaistiset muistilaukut sekä runoa, kirjallisuutta ja musiikkia yhdistävät kirjastotunnit.

Kirjastopalvelut tarjoavat kulttuurielämyksiä ja herättävät tunnekokemuksia myös sellaisille asiakkaille, jotka eivät enää pysty itse lukemaan tai kuuntelemaan kirjallisuutta. Muistisairaant ja huonokuntoiset vanhuksat eläytyvät omasta nuoruudestaan tuttuihin asioihin.

Erityisryhmät ja kirjasto

Kirjasto kaikille -hankkeen tavoitteena on saada yleisten kirjastojen palvelut kaikkien asiakkaiden käyttöön. Tampereen kaupunginkirjasto on mukana pilotoimassa [Celia-kirjaston verkkopalvelun](#), [Veran](#), saavutettavuuden parantamista. Lukemisesteinen saa tulevaisuudessa mistä tahansa yleisestä kirjastosta käyttäjätunnukset Veraan ja voi kuunnella äänikirjoja sen avulla.

Maahanmuuttajat ovat kasvava ja heterogeeninen asiakasryhmä. Maahanmuuttajissa on monenlaisia kirjastonkäyttäjiä: ikähaarukka on suuri, samoin myös erot kulttuuri- ja koulutustaustoissa. Kohdennettujen kirjastopalveluiden suunnittelu on työlästä, esimerkiksi valmistavien luokkien kirjastokäynnit räätälöidään aina ryhmäkohtaisesti. Harvinaiskielisten aineistojen kokoelmat ovat tärkeitä, vaikka lainausluvut eivät nousekaan yleisten kielten tasolle. Vieraskielisestä aineistosta tulee toistuvasti hankintapyyntöjä, sitä kaivataan enemmän. Lisäksi toivotaan kielten opiskeluun liittyvää aineistoa.

Pääkirjastossa ja Hervannan aluekirjastossa kokoontuu viikoittain Kielikahvila, jonne voi tulla puhumaan suomea. Valmistavien luokkien lisäksi kirjastoissa käy suomen kursseille osallistuvia maahanmuuttajaryhmiä. Monet kirjaston tapahtumista sopivat kaikille kieli- ja lukutaidosta riippumatta.

8. Yhteistyö eri tahojen kanssa lukutaidon ja lukemisen edistämässä

Yleiset kirjastot tekevät yhteistyötä monien tahojen kanssa lukutaidon tukemiseksi. Yhteistyötä tehdään Tampereen kirjastojen kesken, lisäksi kirjastot tekevät seutuyhteistyötä ja valtakunnallista kirjastoyhteistyötä esimerkiksi järjestämällä koulutuksia ja jakamalla tietoa. Kaupungin sisällä tehdään yhteistyötä sekä kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden kesken että perusopetuksen kanssa. Sosiaali- ja terveystieteiden ja kirjastopalveluiden yhteistyö lisääntynee tulevaisuudessa. Tapahtumia järjestettäessä yhteistyötahoja voi olla paljon. Esimerkiksi Hervannan kirjastossa maahanmuuttajille suunnattua Kielikahvilan järjestävät Punaisen Ristin Tampereen osaston vapaaehtoiset ja yhteistyökumppanit. Kirjastoissa toimivat lukupiirit kokoontuvat usein niin, että kirjasto tarjoaa tilan ja muut tahot järjestävät varsinaisen toiminnan.

Kirjastot tekevät tiiviisti yhteistyötä koulujen kanssa ja ovat kansalaisten sivistyksen ja mahdollisuuksien tukijana läpi elämän. Lukemisen idean avauduttua ja kognitiivisen lukutaidon oppimisen jälkeen tarvitaan lukematon määrä rivejä ja sivuja, ennen kuin saavutetaan sosiokulttuurinen lukutaito. Siitäkin on vielä oma matkansa kriittiseen ja arvioivaan lukemiseen. Taitava lukija ymmärtää ja tulkitsee lukemaansa kriittisesti, mutta myös käyttää, soveltaa ja tuottaa erilaisia tekstejä.

Erilaisten tekstilajien ja mediaympäristöjen jatkuva muutos ja lisääntyminen vaativat lisää harjoittelua. Harva oppilaitos pystyy yksin tarjoamaan monipuolisen oppimisympäristön lukijaksi kasvamiseen. Kirjasto on koululle hyvä kumppani. Uusi opetussuunnitelma tulee vaatimaan lisää yhteistyötä kouluilta ja kirjastoilta.

Kirjastojen pitää miettiä yhteistyötä ja erilaisia kumppanuuksia. [Pirkko Lindbergin liseniaattityö](#) (Oulun yliopisto 2014) pohtii millaisia kumppanuuksuhteita Suomen yleisistä kirjastoista löytyy. Korkeimmalla tasolla kumppanuus on ideaalista ja siinä päästään uudelle toiminnantasolle ja pystytään yhdessä innovoimaan uudenlaista toimintaa. Ideaaliseen kumppanuuteen kuuluu se, että luottamus on syvää ja kumppanusten välille syntyy konkreettisia yhteisiä hankkeita ja molemmat hyötyvät kumppanuudesta. Kumppanusten on pohdittava yhteistä päämäärää ja visiota, ja myös johdon pitää olla sitoutunut, jotta kumppanuus olisi aidosti ideaalista. Taloudellinen hyöty on merkittävä lisäarvo ideaalisessa kumppanuudessa.

9. Johtopäätökset ja yhteenveto

[Lukukeskus](#) listaa 10 lukemistaktaa. Nostot ovat hyvä tiivistys lukutaidon nykytilasta Suomessa. Samat asiat ovat nousseet esiin monissa tutkimuksissa ja raporteissa:

1. Suomalaiset ovat lukukansaa – vielä
2. Lasten lukeminen sujuu, muttei maistu
3. Nuorten asenne lukemiseen käy kielteisemmäksi
4. Kymmenen tuhatta erinomaista, viisi tuhatta heikkoa lukijaa
5. Lukutaito on tasaista ja tasokasta
6. Poikien lukutaito jää koko ajan jälkeen tyttöjen tasosta
7. Luottamus lukutaitoon luodaan kotona
8. Varhainen lukeminen auttaa merkittävästi lukutaitoa
9. Suomalaiset hankkivat kirjat kirjastosta
10. Suomessa tuetaan heikosti lukemisen edistämistä.

Maailma on kirjallinen tekstien maailma, kirjoittamista ja lukemista tarvitaan koko ajan yhä enemmän. Lukemisen tavat ovat muuttuneet: lukeminen on nopeutunut ja tekstit ovat lyhentyneet. Verkkolukemisen lisääntymisen myötä jopa käytetyt sanat ovat lyhyempiä ja tekstit voivat sisältää lyhenteitä. Kirjojen viihdelukeminen ei ole nuorten keskuudessa enää niin yleistä kuin vanhempien sukupolvien. ”Ei ole aikaa” ja ”lukeminen on tylsää”, sanoivat useat yläkouluikäiset kirjastonhoitaja Elisa Marttisen tulevaa gradua varten tekemässä kyselyssä (8.-luokkalaisten vinkkauspilotti Tampereen pääkirjaston lasten- ja nuortenosastolla 11/2014, opinnäytetyö valmistuu vuonna 2015). Lukuinnon herättäminen ja lukemaan motivoiminen ovat merkittävä osa lasten- ja nuortenkirjastotyötä.

Lukiolainen Juuso Pikkarainen pohti omaa lukemistaan Ylen Kultakuume-ohjelmassa ja piti novellien lukemista mielekkäänä, koska ne ovat lyhyitä ja ne voi lukea yhdellä istumalla. Ohjelmassa haastatellut lukiolaiset kuvailivat lukemista henkilökohtaiseksi: on helpompi puhua elokuvista kuin kirjoista, koska kirja jättää lukijaansa omakohtaisen ja intiimin kokemuksen. Kirja myös kasvattaa ihmisenä, lisää ymmärrystä ja kuva maailmasta muuttuu jokaisen luetun kirjan myötä. Perinteisen lukutaidon oheen tärkeiksi ovat nousseet monilukutaidon osista erityisesti visuaalinen lukutaito ja medialukutaito. ([Kultakuume: Perinteinen lukutaito - mihin riittää?](#) 6.11.2014.)

Yhteisöllinen lukeminen ja lukemisen sosiaalisuus näkyvät jo kirjastoissa ja tulevaisuudessa varmasti vieläkin enemmän. Perinteisen yhdessälukemisen ja kirjoista keskustelemisen lisäksi uudenlainen sosiaalinen lukeminen on tiedon jakamista ja vastaanottamista. Suomen kielialue rajoittaa sosiaalisen lukemisen nivoutumista muun maailman kehitykseen: meillä kirjasto voi hyvin olla lukemisen ja lukijoiden yhdistävä tekijä, koska kirjastoilla on sosiaalisen lukemisen kannalta riittävä ja kustantajariippumaton suomenkielinen valikoima ja käyttäjäkunta (Heikkilä, Laine ja Nurmi 2013, 2.).

Yhteiskunnan taloudellinen kehitys vaikuttaa kirjallisuuden myyntiin ja kustannusalaan. Timo Parvela kirjoittaa [Opettaja-lehdessä \(4/2014\)](#) vuoden 2013 käännekohdasta:

”Vuosi 2013 oli mullistava. Silloin tapahtui historiallinen käänne, jonka seurauksia ei ole vielä oikein edes ymmärretty. Vuonna 2013 kirjallisuuden myyntiluvut lähtivät laskuun. Pelkään, että kyseessä on pysyvä muutos, joka seuraa kansainvälistä kehitystä. Norjassa kirjojen myynti on romahtanut jo jopa

viidenneksen. Hollannissa pudotus on ollut vieläkin suurempi. Me täällä Suomessa olemme vaalineet myyttiä lukukansasta, joka on immuuni talouden heilahtelulle. Erityisesti lasten- ja nuortenkirjallisuus on aina selvinnyt lamoista lamaanantumatta. Ei selvinnyt enää tästä. ---- Nyt lukuikäisten lasten vanhemmat kun ovat vielä suurelta osin sukupolvea, jonka lapsuudessa kirjoja arvostettiin. Pelisukupolvien lapset ovat vasta matkalla koulujen porteille.

Lukemisesta on tulossa koululaitoksemme suurin yksittäinen haaste. Kun vielä hetki sitten saatoimme luottaa siihen, että kotien, koulujen ja kirjastojen yhteistyö takasi riittävän lukutaidon perusedellytykset, on tuo pyhä kolmiyhteys murtumassa. Lukeminen ei ole monessa perheessä enää erityisasemassa. Se on vain harrastus harrastusten joukossa. Ilman riittävää lukutaitoa ei nykyisin ole mahdollista saavuttaa täysimääräisiä kansalaisoikeuksia. Ammatit, joissa voisi pärjätä ilman hyvää lukutaitoa, ovat katoamassa. Autoja korjataan tietokoneilla, metsätyöt tehdään miljoonan euron metsäkoneilla, joiden puikkoihin ei lukutaidottomilla ole asiaa.

Lukutaitoa tulisi kaikin tavoin vaalia nyt kun se meillä vielä on. Jos annamme sen romahtaa, sen uudelleen pystyttäminen voi osoittautua ylivoimaiseksi tehtäväksi. Lukeminen ei ole harrastus, se on kansalaistaito.”

Yhteisöllisyyden ja sosiaalisuuden myötä kansalaisella on uudenlaista vastuuta. On oltava tietoinen omasta digitaalisesta jalanjäljestään. Puhutaan eettiseen kasvuun ja moraliin kehittymiseen liittyvistä kansalaistaidoista. Samalla kun nuoret kehittävät uutta ja luovaa digitaalista kulttuuria, he kehittävät uusia lukutaitoja ja oppimisen muotoja (Sintonen 2012 54-66.).

On haastavaa tavoittaa lukutaitoihin liittyvää Mustaa Joutsenta ja sen liikkeitä. Millaisia lukutaitoja tavoitellaan ja miksi? Hyvän lukutaidon merkitykset ja hyödyt ovat kiistattomia, mutta pelkkä perinteinen lukeminen ei enää riitä. On opittava moniosaajaksi, jolla on hallussa perinteisen tekstin lisäksi monet muut lukemisen muodot. Kuinka uusien monilukutaitojen osaamista voidaan oppia ja arvioida? Nopeatahtisuus, sirpaleisuus ja pinnallisuus eivät tue syvän lukutaidon kehittymistä. Nykyisessä maailmassa tarvitaan sekä hyvää keskittymiskykyä ja analyttistä otetta, että nopeita erilaisten tekstien selailu- ja poimintakykyjä. Tekstien monipuolinen käsittely ja hallitseminen ovat osa lukutaitoa. Lukutaito on kansalaistaito: se torjuu köyhyyttä, syrjäytymistä ja osattomuutta. Lukija kasvaa täysivaltaiseksi kansalaiseksi, joka saa lukemalla välineitä oman elämänsä aineelliseen ja henkiseen rikastuttamiseen. Kirjasto on demokraattinen ja kaikille avoin paikka, joka auttaa kasvamaan monilukutaitoiseksi lukijaksi.

Lähteitä

Aamulehti 13.10.2013: Auta lasta lukemaan. Äidinkielenopettajien neuvoja.

Elävä peilisali. Aikuista pedagogiikkaa oppimassa. (Laine, Timo ja Malinen, Anita, toim.). Kansanvalistusseura, 2009.

EU:n asiantuntijaryhmän lukutaitoraportti:

http://ec.europa.eu/education/library/reports/literacy_en.pdf (viitattu 23.6.2014)

Forma, Pauli: Mikä on kirjan tulevaisuus? Blogissa Rantaradan varrelta, 3.5.2014

<http://www.pauliforma.fi/rantaradanvarrelta/uncategorized/mika-on-kirjan-tulevaisuus/> (viitattu 1.7.2014)

Haavisto, Tuula: Lukeminen ja kokeminen - limittäin, ei vastakkain. Puheenvuoro Lukuinto-temavuoden avajaisissa, Oulussa. 2.9.2014 Kirjastokaista: <http://www.kirjastokaista.fi/tuula-haavisto-lukeminen-ja-kokeminen-limittain-ei-vastakkain/> (katsottu 17.9.2014)

Heikkilä, Harri, Laine, Janne ja Nurmi, Olli: D1.3.7.4 [Social reading in e-books and Libraries](#). Next Media - a Tivit Programme. Phase 4 (1.1.-31.12.2013). (viitattu 9.12.2014)

Heikkilä-Halttunen, Päivi: Kirjakori-raportti, osa 1: Lukuharrastus ja lasten- ja nuortenkirjallisuudesta puhuminen on sosiaalista toimintaa. Lastenkirjahylly-blogi. 20.5.2014 <http://lastenkirjahylly.blogspot.fi/2014/05/kirjakori-raportti-osa-1-lukuharrastus.html> (viitattu 5.7.2014)

Helsingin Sanomat: Kirjasto on suosituin kulttuurikohde. 3.3.2014

<http://www.hs.fi/kotimaa/a1393815565200> (viitattu 1.7.2014)

Helsingin Sanomat: Vinkkejä poikien lukuinnon herättämiseen. Toimintaa, tuttuutta, dialogia, tietoa ja elokuvallisuutta. Suvi Aholan artikkeli 11.9.2014.

<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1410324006066>

(viitattu 14.9.2014)

Herkman, Juha: Median markkinoituminen, millenaalit ja mediakasvatus. Teoksessa Mediakasvatuksen käsikirja (Meriranta, Marjo toim.) 2010, UNIpress.

Herkman, Juha ja Vainikka Eliisa: [Lukemisen tavat. Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella](#). Tampere University Press, 2012.

Herkman, Juha: Lukemisen yhteisöllisyys ja muuttuva tietoympäristö julkaisussa Kirja muuttuvassa tietoympäristössä (Markku Löytönen, Tommi Inkinen ja Anne Rutanen (toim.) 2014

<http://www.suomentietokirjailijat.fi/jasenyyt/julkaisut/kirja-muuttuvassa-tietoymparisto/> (viitattu 1.7.2014)

Hopia, Liisa: [Opettajien käsitys koulun ja yleisen kirjaston yhteistyöstä](#). Pro gradu, Informaatitieteiden yksikkö, Informaatitutkimus ja interaktiivinen media - Information Studies and Interactive Media. Tampereen yliopisto 2014. (viitattu 30.8.2014)

Huttunen, Jussi: [Vihkisormus, kirjastokortti ja pitkä ikä](#). Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim, 2003;119(22):2131-2132 (viitattu 1.7.2014)

Kaleva.fi: Lasten lukuinto romahtanut - Kauhajoella pojat lukevat pelireissuilla 25.8.2014. <http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/lasten-lukuinto-romahtanut-kauhajoella-pojat-lukevat-pelireissuilla/673932/> (viitattu 30.8.2014)

Kirjastolaki, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904> (viitattu 20.6.2014)

Kiilakoski, Tomi ja Piia af Ursin: Kirja muuttuvassa tietoyhteiskunnassa. Julkaisussa Kirja muuttuvassa tietoympäristössä (Markku Löytönen, Tommi Inkinen ja Anne Rutanen (toim.) 2014 <http://www.suomentietokirjailijat.fi/jasenyys/julkaisut/kirja-muuttuvassa-tietoymparisto/> (viitattu 22.11.2014)

Kultakuume: [Perinteinen lukutaito - mihin riittää?](#) YLE, 6.11.2014. (viitattu 26.10.2014)

Kupari, Pekka ja Välijärvi, Jouni: [PISA 2012, ensituloksia](#). Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. (Ppt-esitys, viitattu 20.8.2014)

Kuusi, Janne: Luku- ja katsomiskokemus tietokoneajan murroksessa. Teoksessa: Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen (toim. Suomi, Kimmo ja Kajannes, Katriina) 2011, Kustannusosakeyhtiö Hai. (s. 36-38)

Lehtonen, Mikko: Kirja muuttuvassa mediakentässä. Julkaisussa Kirja muuttuvassa tietoympäristössä (Markku Löytönen, Tommi Inkinen ja Anne Rutanen (toim.) 2014 <http://www.suomentietokirjailijat.fi/jasenyys/julkaisut/kirja-muuttuvassa-tietoymparisto/> (viitattu 5.12.2014)

Lempäälän - Vesilahden Sanomat: Lautakunnan jäsenet kirjastotäteinä: Lempäälän sivistyslautakunnan jäsenet tutustuivat keväällä lautakunnan alaisiin tehtäviin: kolme jäsentä otti tuntumaa kirjastotyöhön. 2.6.2014 <http://lvs.fi/2014/06/02/lautakunnan-jasenet-kirjastotateina/> (viitattu 10.6.2014)

Lindberg, Pirkko: [Kumppanuus Suomen yleisissä kirjastoissa](#). Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Informaatiotutkimuksen lisensiaatintutkimus, Oulu 2014.

Linnakylä, Pirjo: Miten kehittää lukemiseen sitoutuneita ja strategisia lukijoita. Aikakauskirja Äidinkielen opetustiede 34, 2005 (27-53)

Linnakylä, Pirjo ja Sulkunen, Sari: Suomalaisnuorten lukutaito ja -harrastus. Teoksessa Kupari, Pekka ja Välijärvi, Jouni (toim.) Osaaminen kestäväällä pohjalla. PISA 2003 Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.

Lukukeskus: 10 faktaa lukemisesta. <http://www.lukukeskus.fi/10-faktaa-lukemisesta-2/> (viitattu 26.10.2014)

Markkinointi & Mainonta: Marks & Spencer rantautuu Suomeen - ensimmäinen myymälä avataan lokakuussa Helsingin keskustaan. 4.3.2014 <http://www.marmai.fi/uutiset/marks+++spencer+rantautuu+suomeen++ensimmainen+myymala+avataan+lokakuussa+helsingin+keskustaan/a2235889> (viitattu 15.3.2014)

Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa: suosituksia ja suuntaviivoja, Suomen kirjastoseura.
<http://suomenkirjastoseura.fi/toiminta/projektit/> (viitattu 17.3.2014)

Mustikkamäki, Mika: [Pelilukutaidon lähteillä – Muutamia näkökulmia muodostumassa olevaan käsitteeseen](#). Pelitutkimuksen vuosikirja 2010. (99-109) (viitattu 26.10.2014)

Nokian Uutiset: Ehdotus: Tarvitaanko nykyisenkaltaista kirjastoa? 16.5.2014
<http://www.nokianuutiset.fi/Uutiset/1194901535701/artikkeli/ehdotus+tarvitaanko+nykyisenkalt+aista+kirjastoa+.html> (viitattu 10.6.2014)

Nurminen, Outi: Medialukutaidon uudet ulottuvuudet. Teoksessa Opetus, opiskelu ja materiaalit verkkopohjaisessa opiskeluympäristössä (1999-2000). Verkko-opetuksen arviointi- ja kehittämisprojekti. Helsingin yliopisto. TriO-Projektin loppuraportti 2000.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote: Pisa 2012: Suomalaisnuorten osaaminen laskussa
<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2013/12/pisa.html> (viitattu 15.7.2014)

Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote: Suomalaisten aikuisten perustaidot OECD-maiden parhaimmista. 8.10.2013. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2013/10/piaac2013.html> (viitattu 28.10.2014)

OPS 2016 - Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistaminen, Opetushallitus. <http://www.oph.fi/ops2016> (viitattu 22.7.2014)

Parvela, Timo: Madonlukuja lukemisesta. Opettaja-lehti 4/2014 s.31:
<http://content.opettaja.fi/epaper/20140124/#> (viitattu 15.7.2014)

Parvela, Timo: Tsunamivaroitus, kolumni Yhteishyvä-lehdessä 12.10.2012
<http://www.yhteishyva.fi/osallistu/kolumnit/timo-parvela-tsunamivaroitus/0218010-92615> (viitattu 21.7.2014)

Peltari, Tuomas: Musiikkivinkkausta viidesluokkalaisille Tampereen Metson musiikkiosastolla. Musiikkikirjastojen blogissa (Kirjastot.fi) 14.3.2014
<http://www.musiikkikirjastot.fi/musiikkivinkkausta-viidesluokkalaisille-tampereen-metson-musiikkiosastolla/> (viitattu 15.7.2014)

[Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004](#), Opetushallitus, 2004.

Pirkkalainen: Nuolialan kirjasto on ”pois kuivava etäispesäke” 11.6.2014.
<http://pirkkalainen.com/lehtiarkisto/2014/Nro%2024%20Pirkkalainen%2011.6.14.pdf> (viitattu 12.6.2014)

Rasi, Perttu: Aikuisväestön tietoyhteiskuntataitojen tukeminen. #hashlaatko? – somea kirjastolaisille -koulutuspäivä 24.9.2014 Turku. Kirjastokaista:
<http://www.kirjastokaista.fi/perttu-rasi-aikuisvaeston-tietoyhteiskuntataitojen-tukeminen/> (katsottu 28.10.2014)

Sarmavuori, Katri: Opi ja ohjaa lukemista. Avain, 2011.

Sintonen, Sara: Susitunti. Kohti digitaalisia lukutaitoja. Finn Lectura, 2012.

Sormunen, Eero ja Poikela, Esa: Informaatiolukutaito ja oppiminen. Teoksessa: Informaatio, informaatiolukutaito ja oppiminen (toim. Sormunen, Eero ja Poikela, Esa). Tampere University Press, 2008

Sulkunen, Sari: Lukutaito alkaa kehittyä jo paljon ennen kouluikää. Helsingin Sanomat, Vieraskynä. 10.3.2014.

<http://www.hs.fi/kotimaa/Lukutaito+alkaa+kehitty%C3%A4+jo+pajon+ennen+kouluik%C3%A4%C3%A4/a1394345425530> (viitattu 15.3.2014)

Sulkunen, Sari: esitelmä Suomen kirjastoseuran Fiktiopäivillä 2013, Kirjastokaista:

<http://vimeo.com/64536743>. (viitattu 5.5.2014)

Sulkunen, Sari: Suomalaisten lukutaito - ilon ja huolen aiheita. Teoksessa: Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen (toim. Suomi, Kimmo ja Kajannes, Katriina) 2011, Kustannusosakeyhtiö Hai. (s. 42-45)

Suomi (o)saa lukea: tietoyhteiskunnan lukutaidot -työryhmän linjaukset. Opetusministeriö, 2000.

Taleb, Nassim Nicholas: Musta Joutsen: erittäin epätodennäköisen vaikutus. Terra Cognita, 2010.

Tampereen kaupunginkirjasto: Lue lapselle -esite, 2014:

<http://www.tampere.fi/material/attachments/l/6GKsmp4G5/luelapselle.pdf> (viitattu 24.7.2014)

Tampereen kaupunginkirjasto: toiminta-ajatus: <http://kirjasto.tampere.fi/tietoa-meista/> (viitattu 14.7.2014)

Tampereen kaupunki: Koulun ja kirjaston yhteistyösuunnitelma 2012-2015,

<http://koppa.tampere.fi/alfresco/service/com/eduix/publicDownload/039ce766-594f-4182-b1bb-475f1217403d> (viitattu 20.7.2014)

Tampereen kaupunki: Taidekaari, kulttuurikasvatusohjelma,

<http://www.tampere.fi/taidekaari.html> (viitattu 20.7.2014)

Tampereen kaupunki: Tampereen kaupungin vuosikertomus 2013

<http://www.tampere.fi/vuosikertomus/2013/> (viitattu 14.7.2014)

Tampereen kaupunki: Yhteinen Tampere - Näköalojen kaupunki. Tampereen kaupunkistrategia 2025:

http://www.tampere.fi/material/attachments/k/6loZ2as0k/DK_TRE_strategia_suomi_kevyt.pdf (viitattu 14.7.2014)

Tuominen, Linda: Mediataitoja koko perheelle. Tietoasiantuntija 2-3/2013.

<http://www.tietoasiantuntijat.fi/fi/cfmldocs/index.cfm?ID=1314> (viitattu 24.7.2014)

Turun Sanomat 24.9.2012: Lukeminen vähenee - lukutaito heikkenee. Äidinkielenopettajien havaintoja.

Vehviläinen, Sanna: Motivaatio ei ole mielentila vaan taito. 27.3.2013. Blogikirjoitus: Työ, ihminen, (työn)ohjaus (viitattu 23.2.2014) <http://tyonohjaaja.blogspot.fi/2013/03/motivaatio-ei-ole-mielentila-vaan-taito.html>

Väliverronen, Esa: Puhe diginatiiveista kannattaa jo unohtaa. Blogissa Mediatyöskunta 17.11.2014 <https://medykblog.wordpress.com/2014/11/17/puhe-diginatiiveista-kannattaa-jo-unohtaa/> (viitattu 17.11.2014)

YLE: Kirjavarastoista digiajan kylätaloiksi - miten kirjastoja tulisi kehittää? 12.6.2014 http://yle.fi/uutiset/kirjavarastoista_digiajan_kylataloiksi_-_miten_kirjastoja_tulisi_kehittaa/7294704 (viitattu 20.6.2014)

YLE: Lukeminen on häviämässä kilpailun lasten vapaa-ajasta 10.7.2014 http://yle.fi/uutiset/lukeminen_on_haviamassa_kilpailun_lasten_vapaa-ajasta/7349593 (viitattu 10.7.2014)

YLE: Omaksi iloksi lukeminen vähentyy - seuraus näkyy PISA -vertailussa 14.3.2014 http://yle.fi/uutiset/omaksi_iloksi_lukeminen_vahentyy_-_seuraus_nakyy_pisa-vertailussa/7137871?ref=leiki-uu (viitattu 5.7.2014)

YLE: Tulevaisuuden kirjastot puhuttavat: "Puuhamaaksi muuttuminen muodikasta, mutta ikävää" 7.7.2014 http://yle.fi/uutiset/tulevaisuuden_kirjastot_puhuttavat_puuhamaaksi_muuttuminen_muodikasta_mutta_ikavaa/7303821 (viitattu 10.7.2014)

Ylöjärven Uutiset: Luvassa lupaavaa lautakuntatyötä. 9.1.2014 <http://ylojarvenuutiset.fi/2014/01/09/luvassa-lupaavaa-lautakuntatyota/> (viitattu 10.6.2014)